

LE MONDE *diplomatique*

MAGYAR KIADÁS

2020. október

Hamis függetlenség

Serge Halimi

2020. szeptember 4. a Fehér Házban. A beállított jelenet a fotóhoz alig egy percig tart. [\[i\]](#) Donald Trump egy óriási, gazdagon díszített és telefonokkal felszerelt íróasztal mögött trónol, mellette két iskolapadra hasonlító egyszerű, csupasz asztal. Az egyik mögött a szerb elnök, Alekszander Vucsics, a másik mögött a koszovói miniszterelnök, Abdullah Hoti ül.

Donald Trump minden finomkodás nélkül tölti be a béketeremtő szerepét. Láthatóan boldog, épp most kényszerített megegyezésre két háborúban álló országot, egy olyan régióban, ahol eddig az Európai Unió játszott a főszerepet. Ezért is büszke és örül a húzásnak – annyira, hogy hite szerint a Nobel békedíjat is megérdemelné –,

mivel alig húsz évvel korábban egy demokrata kormányzás, William («Bill») Clinton idején, bombázta a volt Jugoszláviát.

Majd hirtelen Trump bejelenti: „Szerbia elkötelezte magát, hogy még ebben a hónapban kereskedelmi irodát nyit Jeruzsálemben és jövő júliustól átköltözteti a nagykövetségét is.” Kisasztala mögött Vucsics elnök meglepettnek tűnik a témától független bejelentés hallatán (ami egy egyszerű kereskedelmi megállapodás Belgrád és Prisztina között). Rátekint az aláírására váró dokumentumra, majd nyugtalanul hátratekint a tanácsadóira. Már el is késett: Benjámín Netanjáhu, aki valószínűleg tájékozottabb volt, mint ő, gratulál neki...

A Donald Trumpnak és a Palesztina gyarmatosítására felesküdt új-evangélikus választóinak nyújtott ajándékért cserébe, Vucsics elnököt megdorgálja az Európai Unió, hiszen szembe megy az Unió hivatalos közel-keleti politikájával, miközben Szerbia hosszú évek óta könyörög, hogy csatlakozhasson. Egy európai hivatalosság, Carl Bildt odáig elmegy, hogy nyíltan gúnyolja a szerb elnök meglepett arckifejezését Trump elnök „izraeli” bejelentése után. Palesztina belgrádi nagykövete is elégedetlenségét fejezi ki. Az orosz külügyminisztérium szóvivője egy másik fotót terjeszt a washingtoni találkozóról, szintén nem túl kedvezőt Vucsics számára: ez alkalommal szemben ül amerikai birodalmi stílusú partnerével, a szerb elnök egy kisdíák benyomását kelti, akit épp megdorgál az iskolaigazgató. Három nappal később tehát tisztázni kell közel-keleti álláspontját: „Mindent megteszünk, ami csak tőlünk telik, hogy megfeleljünk az Európai Unió állásfoglalásainak. Ugyanakkor saját érdekeinket is figyelembe kell vennünk.”

Könnyebb mondani, mint megtenni. Vucsicsnak, a szélsőjobb oldalról indult szerb nacionalistának egyáltalán nincs nosztalgiaja Jugoszlávia iránt [\[ii\]](#). Pedig akkoriban Josip Broz, akit Titónak ismer a világ, megállta a helyét a nemzetközi szinten. Koszovó pedig, amely láthatólag elszakította kapcsolatait Szerbiával, csak annyit nyert, hogy amerikai gyarmattá lett. Végül is, ez a nacionalisták alapproblémája: amikor szakítanak a földrajzilag és kulturálisan közeli népekkel, akkor gyakran egy olyan „függetlenséget” képesek csak kivívni maguknak, amellyel egy őket megalázó és távoli nagyhatalom karjaiban találják magukat. Hol az egyiknek, hol a másiknak kell megfelelniük. Zsarnokok a saját kis országukban, hűbéresek, ahogy onnét kiteszik a lábukat.

Fordította: Morva Judit

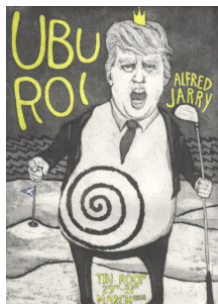
[\[i\]](#) [Serbian president Vucic asked about moving embassy in Israel to Jerusalem](#) [A szerb elnök, Vucsics izraeli nagykövetségét Jeruzsálemben akarja áthelyezni], Euronews, 2020. szeptember 7., (a jelenet képeivel).

[\[ii\]](#) L. Jean-Arnault Dérens és Laurent Geslin: L'autocrate serbe que Bruxelles dorlote [Azok a Brüsszel által támogatott autokraták], *Le Monde diplomatique*, 2020. március, a *Magyardiploban* itt olvasható:

http://www.magyardiplo.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=2852

„Kiirtok minden nemest, javaikat elveszem!” – A tökfilkók rezsimje

Ibrahim Warde

Donald Trump az elnöki hivatalát saját személyes pénzügyi érdekei szolgálatába állította. De nem ő volt az első.

Stanley Hoffmann, a nemzetközi kapcsolatok elismert történésze úgy vélte, hogy a második világháború eljövételére a legjobb magyarázat Eugène Ionesco *Orrszarvúja*. Számára a darab, amelyben mindenki órrszarvúvá változik kivéve egy személyt, aki ellenáll a csordaszellemnek, „megragadta a korszak lényegét – a bomlásba való hosszú lealacsonyodás minden abszurditását és tragédiáját – amely többet mond minden történészi vagy társadalomtudományi munkánál”.^[1]

A művészek gyakran fordulnak koruk nagy problémáihoz a satirikus regiszterben. Az 1940-ben rendezett *Diktátorban* Charlie Chaplin két szerepet játszik: Adenoid Hynkel diktátort, a nyilvánvalóan Adolf Hitler ihlette szerepet, és egy szegény zsidó fodrászt, aki az üldöztetéstől retteg. A legemlékezetesebb jelenetekben a tragédia a burleszk mögött rajzolódik ki. Mindent elmond az a jelenet, amikor a diktátor megragad egy világtérképet, amelyet előszeretettel megsimogat, mielőtt léggömbbé változtatja (amely hamarosan leereszt), és amellyel önfeledten játszik, elképzelve, hogy a „világ császárává” vált. Vagy amikor egy fodrászszalonban fogadja kollégáját, Benzini Napalonit, aki persze Benito Mussolini külsejét vette kölcsön, és mindketten az ülések magassága miatt cirkusznak.

Dario Fo dramaturg, színész és rendező kapta az 1997. évi irodalmi Nobel-díjat „a középkori udvaribolondok hagyománya alapján a hatalmasok ostromozásáért és az eltiportak méltóságának védelmezéséért”. Legismertebb színműve, az *Egy anarchista véletlen halála* egy rendőrsőn játszódik. Míg a hatóságok azon vitakoznak, hogy a halál gyilkosság, öngyilkosság vagy baleset műve volt-e, egy a pszichiátriáról megszökött örült, magát bírónak tettetve, átveszi az irányítást a nyomozás felett, és a legelképesztőbb döntésekre veszi rá a nyomozókat.

Arisztophanész óta a vígjáték mindig is fedezéket adott a társadalmi áthallásoknak és a hatalmasok kritikájának. A humoristákat és a satíráírókat mindig is vonzotta a nagypolitikába való belépés. Coluche francia humorista rövid ideig részt vett az 1981-es elnökválasztási versenyben. Kampányszlogenje szerint „eddig Franciaország ketté volt szakadva, velem majd hétrét görnyed.” A 2008-as pénzügyi összeomlás és annak politikai utójátéka után és a globális elit hitelességének elvesztése óta a humoristák és más színházi emberek előtt új karrierlehetőségek nyíltak meg. Olaszországban Giuseppe „Beppe” Grillo színész Öt Csillag Mozgalmának 2009-es megalapítása felforgatta a politikai szcénát. Ukrajnában Volodimir Zelenszkij színész, aki egy történelemtanárt alakított *A nép szolgája* című televíziós sorozatban, teljesen újonc a politikai színtéren, és 2019-ben korrupcióellenes programjával megnyerte az elnökválasztást.

Macbeth patafizikus unokatestvére

Alfred Jarry *Übü király* színművében, amely a szürrealista mozgalom előfutára, megteremtette a kapzsi és vérszomjas zsarnok archetípusát. Übü, aki Shakespeare Macbethjének *patafizikus unokatestvéreként* képzelhető el, merényletet követ el a lengyel Vencel király ellen, és átveszi helyét. Hatalmának teljében annyi embert gyilkol meg, hogy támogatói elpártolnak tőle, és az orosz cár segítségével elűzik.

Jarry értette a zabolátlan hatalom logikáját. Normák és tisztesség hiányában, mindenféle korlátozás nélkül, Übü groteszk és szégyentelen karakter lesz, megalomán és autoriter *enfant terrible*, aki *faragatlan hülyeségeket mond megkérdőjelezhetetlen tekintéllyel*. Közönnyel bánik a szabályokkal, talán le is nézi azokat, amelyeket ő maga állít fel és sért meg – néha átlátszóan – saját tervei és módszerei ünneplésekor. Ezt mondja: „Van szerencsém közölni önökkel, uraim, hogy az ország gazdagítása céljából kiirtok minden nemest, javaikat elveszem!”, – illetve –, „meg akarok gazdagodni, egy büdös vasat sem adok”. A közkinctár és a magánpénztárca közötti választóvonal elmosódása központi szerepet játszik a vezetés e formájában.

A XX. században nem volt hiány puccsista tábornokokból, vérszomjas ripacsokból és más, übüszerű uralkodókból, akik csak káoszt hoztak az általuk irányított országokra. Néhányukat, mint Idi Amint, aki Ugandát kormányozta 1971–1979 között, több százezer áldozatával, megőrizte a közemlékezet.^[2] A kommunista Romániában Nicolae Ceaușescu az abszolút hatalom örületét testesítette meg. Személyi kultusza dicsőségére fáraói emlékműveket emelt. Olyan címekeket adományozott magának, mint *A Kárpátok géniusza*.

Az Übü-féle uralkodók egy új alfaja jelent meg ebben a században a neoliberais ideológia és a politikai pénzek találkozásánál. 2002-ben Dario Fo ezt írta Olaszország miniszterelnökéről, a milliárdos Silvio Berlusconiéről: „Íme, itt állunk az Übü királyhoz méltó legostobább paradoxon előtt, a lehetetlen vásári komédiás előtt: törvényeket hozunk, amelyeket a királyra szabunk, a kormány miniszterei az udvartartásából választatnak, és az ő kizárólagos érdekeit védelmezik. És a

köznap tapsol. Vagy a legjobb esetben is csak egy aprócska elítélő böffentést ereszt meg. A lovag és apródjai teljességgel megértették: övék az ország, a hatalom, büntetlenségüket végtelenül élvezik.”[3]

A büntetlenség csak fokozódott Donald Trump 2016-os megválasztása óta. Győzelmének kitervelője, a később menesztett Steve Bannon mindig is ambicionálta és nyíltan hirdette az *állami adminisztráció leépítésének* nagyra törő tervét, az 1930-as évekbeli *New Deal* által kialakított és az 1960-as évekbeli *Great Society* (*Nagyszerű társadalom*) reformjaival kiterjesztett államapparátus lebontását. Michael Lewis új könyve, *Az ötödik kockázat*, amely azt a kérdést járja körbe, hogy mi minden történhet egy országban szakértő vezetés hiányában,[4] azokról a megjósolhatatlan veszélyekről szól, amelyeket csak tapasztalt közszolgák tudnak kezelni. Részletezi a leépítés folyamatát: bizonyos pozíciók betöltetlenül hagyása vagy ügyvivői beosztással süllyesztése; létező igazgatási egységek lebontása, lényegük kiüresítése, finanszírozásuk megvonása; szakértők hiteltelenítése, a legsötétebb tervekkel való megvádolásuk. Így rombolták szét két éve azt a struktúrát, amelyet a járványok elleni küzdelemre alakítottak ki.

„Üssétek le a fejüket!”

Trump mindennemű közszolgálati tapasztalat nélkül érte el a legmagasabb közméltósági hivatalt, és továbbra is úgy viselkedik, mint egy családi vállalkozás vezetője, állandóan feltétel nélküli hűséget követelve kinevezettjeitől. Mint Alice Csodaországában a Szív Királynője, bármilyen vélt kihágásra ellentmondást nem tűrő *Üssétek le a fejét!* paranccsal reagál. A kormányzatban állandóak a tisztogatások, amelyeket azzal indokolnak, hogy a kirúgottakat korábban az Obama-kormányzat nevezte ki, vagy azok a *mélyállamhoz* tartoznak. Bárkit, aki útjában áll, megtorlásképpen Twitter-össztűz alá vesz. John Brennan korábbi CIA-igazgató kritizálta Trumpot, aki erre megvonta biztonsági besorolását. Brennan egy elfelejtett fogalom felelevenítésével reagált: „Az ön kakisztokráciája omladozik.”[5]

A kifejezés, amely a görög kakistos (legrosszabb) és a kratos (állam) szavakból ered, azt jelenti: a legrosszabbak uralma, ha úgy tetszik, a tökfilkók rezsimje. A XVII. századi Angliában alkották meg, hogy a legkevésbé képzettek vagy leglelkiesmeretlenebbek politikai felemelkedését írják le vele. A jelenség újra feltűnt Trump amerikai és Jair Bolsonaro brazil elnök megválasztásával. Alexander Nazaryan megvizsgálta Trump kinevezettjeinek hátterét és tapasztalatait, és félbolond figurák gyűjteményét találta, akik leginkább összeférhetlenségükről és alkalmatlanságukról nevezetesek. Nazaryan ezt „elsősztályú kleptokraták tivornyájának”[6] nevezte. Néhány fontos beosztásra, mint például az Energetikai Minisztérium vagy a Környezetvédelmi Hatóság vezetésére Trump olyanokat nevezett ki, akik korábban e szervezetek megszüntetését követelték.

A működés kakisztokráciáját az elnöki vő, Jared Kushner túlméretezett szerepe személyesíti meg, aki Charles Kushner, a New Jersey-i ingatlanfejlesztőnek, a felfelé bukás szakértőjének a fia. Tapasztalata a családi vállalkozásra korlátozódik. Amikor még húszas éveit taposta, átvette a Kushner Properties (ingatlanvállalat) irányítását, mivel apja börtönben volt illegális kampányhözjárulások, adóelkerülés és tanúk befolyásolása miatt. A New York-i üzleti körök kinevezték Jared Kushnert, amikor túlázottan, 1,8 milliárd dollárért vásárolta meg a 666 Fifth Avenue épületét. Ez a valaha volt legmagasabb ár, amelyet egy épületért adtak.

Amikor Trump átvette a hatalmat, vejét főtanácsadónak nevezte ki folyamatosan bővülő feladatkörökkel és különleges megbízatásokkal. Rábízta a büntető igazságszolgáltatás rendszerének megreformálását, az Izraellel és a Szaúd-Arábiával való közvetlen kapcsolatok kialakítását, a diplomáciai kapcsolatok ápolását Kínával és Mexikóval – így a mexikói határfal felépítése –, az Amerikai Innovációhivatal vezetését. Az utóbbi célja a kormányzat működésének átalakítása. Kushnernek sikerült rásóznia drágán vett manhattani épületét olyan befektetőre, aki Trumpnak akar udvarolni.[7] 2020 januárjában az *évszázad ügyének* hirdették meg a közel-keleti béke megteremtését, ez azonban totális érdektelenségbe fulladt. Trump rövidesen a koronavírus elleni harc vezetését bízta rá. Ez ügyben is nagyon aktív maradt, különösen a haveroknak juttatott gazdaságélénkítő támogatások szétosztásában.

A *profitorientált álkormányzáson* túl a kakisztokrácia politikai célokat szolgál. Grover Norquist, az Amerikaiak az Adóreformért szervezet elnöke úgy nyilatkozott, hogy a szabadpiaci fanatikusok célja az államigazgatás méretének csökkentése azzal a szándékkal, hogy azt azután *egy kád vízben megfojthassák*. Ezzel arra utalt, hogy a közszolgálat eszményének hiteltelenítéséhez hozzá nem értés szükséges.

A nagy gazdasági világválság előestéjén a kakisztokrácia erényeit gyakran nyíltan ünnepezték. Az Amerikai Kereskedelmi Kamara akkori elnöke, Homer Ferguson 1928-ban azt mondta: „A legjobb köztisztviselő a lehető legrosszabb. Egy kíméletlenül elsőrangú közszolgának maró hatása van. Szétmarja előjogainkat. Minél jobb, és minél tovább dolgozik, annál nagyobb a veszély.”[8]

Ibrahim Warde a Tufts Egyetem (Tufts University) Fletcher Jogi és Diplomáciai Iskolájának (Fletcher School of Law and Diplomacy) docense, a Kelet-Mediterrán Tanulmányok Fares Központjának (Fares Center for Eastern Mediterranean Studies) igazgatója.

[1] Stanley Hoffmann: [The arrival of World War II: An anticlimax](https://www.nytimes.com/1989/09/01/opinion/the-arrival-of-world-war-ii-anticlimax.html) [A második világháború érkezése: Egy antiklimax], *The New York Times*, 1989. szeptember 1. – <https://www.nytimes.com/1989/09/01/opinion/the-arrival-of-world-war-ii-anticlimax.html>.

[2] Subject of movies such as [Olyan filmek tárgya, mint a] *General Idi Amin Dada: a Self-Portrait*, [Idi Amin Dada tábornok: önarckép] directed by [rendezte] Barbet Schroeder (1974), and [és a] *The Last King of Scotland* [Skócia utolsó királya], directed by [rendezte] Kevin Macdonald (2007).

[3] Dario Fo: Le nouveau fascisme est arrivé [Elérkezett az új fasizmus], *Le Monde*, 2002. január 11. – https://www.liberation.fr/france/2014/01/26/le-nouveau-fascisme-est-arrive_975684

[4] Michael Lewis: *The Fifth Risk: Undoing Democracy* [Az ötödik kockázat: a demokrácia leépítése], W. W. Norton, New York, 2018.

[5] Avi Selk: Kakistocracy, a 374-year-old word that means “government by the worst”, just broke the dictionary [Kakisztokrácia – egy 374 éves szó, amely csak megtörte a szótárt, és azt jelenti, hogy „legrosszabb kormány”], *The Washington Post*, 2018. április 13. – https://www.washingtonpost.com/gdpr-consent/?next_url=https://www.washingtonpost.com/news/the-intersect/wp/2018/04/13/kakistocracy-a-374-year-old-word-that-means-government-by-the-worst-just-broke-the-dictionary/

[6] Alexander Nazaryan: *The Best People: Trump’s Cabinet and the Siege on Washington* [A legjobb emberek: Trump kabinetje és Washington ostroma], Hachette, New York 2019.

[7] 2018 augusztusában eladta az ingatlant egy Brookfield nevű csoportnak, amely közel-keleti befektetőket is magában foglal. L. Mark Vandeveld: [Brookfield: inside the \\$500bn secretive investment firm](https://www.ft.com/content/595a77d0-3867-11ea-a6d3-9a26f8c3cba4) [Brookfield: az 500 Mrd dolláros titkos befektetési vállalkozáson belülről], *Financial Times*, London, 2020. február 5.

[8] Thomas Frank: *The Wrecking Crew: How Conservatives Rule* [A romboló csapat: ahogyan a konzervatívok uralkodnak], Metropolitan Books, New York, 2008. – <https://www.ft.com/content/595a77d0-3867-11ea-a6d3-9a26f8c3cba4>.

Túl rentábilisan működő német kórházak

Rachel Knaebel

A Covid-19 járvány idején a német egészségügyi rendszer példásan működik annak köszönhetően, hogy jó az intenzív kezeléshez szükséges ágyakkal való ellátottsága.

Mindazonáltal Németországban az ápolók és kórházi alkalmazottak már évek óta folyamatosan bírálják az eszközök és a személyzet hiányát. Többek között a francia működés tarifarendszeréhez nagyon hasonló finanszírozási rendszer miatt.

Axel Hopfman hosszú ideig volt kórházi ápoló. 2004-ben, amikor Hamburgba költözött, a kórházat privatizálták. A férfi úgy döntött, hogy inkább a közszolgálatban marad, mintsem hogy egy profitorientált cégcsoport alkalmazottja legyen. A tíz éve ápolónő Constanze Weichert egy hamburgi kórházat hagyott ott, hogy idős emberekhez kijáró házi ápolóként dolgozzon. „Szerettem a kórházat. Szívesen visszamennék, de csak akkor, ha a munkakörülmények megváltoznak.” Steffen Hagemann csak hét évig tartott ki kórházi ápolóként, olyan nehéznek találta a munkát. „A követelések elhallgattatása érdekében a vezetés rájátszik arra, hogy a szakmáról alkotott kép szerint fontos az önfeláldozás.”

Egyre több német ápoló mutat rá „az erősen romló munkakörülményekre – mondja Anja Voigt, egy berlini intenzív osztályon dolgozó ápolónő. – Emlékszem, voltak olyan idők, amikor szünetet tarthattunk, amikor volt elég időm a páciensekre. Mostanában talán havonta egszer tudok szünetet tartani”.

Annak ellenére, hogy a francia média idilli képet fest róla a koronavírus kapcsán, a német egészségügy is szenved az eszközök és a személyzet hiányától. Akár az ápolók szakszervezetére figyelünk, akár az orvosokéra, mindannyian a kórházi ápolószemélyzet kiáltó hiányára figyelmeztetnek. A Hans Böckler Alapítvány egy tanulmánya arról számol be, hogy mintegy 10 000 teljes munkaidejű ápolói poszt létrehozására volna szükség.^[1] A kemény munkára való tekintettel azonban még a költségvetési fenntartású ápolói posztokra sem találnak munkavállalót. Igaz, hogy Németországban – a szomszédos országokhoz képest – sokkal több intenzív ápolási ágy van: 10 000 lakosra számítva 34, szemben a francia 16,3 és az olasz 8,6 hellyel.^[2] „Való igaz, hogy ha olyan sok súlyos Covid-19 betegünk lett volna, mint Olaszország északi részén, lett volna ugyan elegendő számú ágyunk, viszont nem lett volna elegendő személyzetünk a betegekkel való foglalkozásra” – mutat rá ironikusan Nadja Rakowitz, az orvosok demokratikus egyesületének (VdÄÄ) igazgatója.

Épp a járvány előtt néhány hónappal Németországban vita folyt arról, hogy szükség van-e annyi kórházi ápolási ágy fenntartására, amennyivel rendelkeznek, és a Bertelsmann Intézet^[3] felvetette a kórházi kapacitás több mint felének a felszámolását. „És jött a koronavírus, és mindenki számára világossá vált, hogy jó, hogy annyi kórházunk és ápolási ágyunk van” – tette hozzá.

„A konkurencia is szóba került”

Ennek a paradoxonnak a megértéséhez vissza kell fordulnunk az utóbbi évtizedekben Németországnak a kórházakkal kapcsolatos politikai döntéseihez. Egy 1985-ben hozott törvény szélesre nyitotta a kórházi ápolás területét a profitorientált magánszféra előtt. Ettől kezdve alakulnak és erősödnek meg a nagy német kórházcsoportok: a Sana, az Asklepios, a Rhön, a Helios (az utóbbit az egészségügyi felszereléseket gyártó nagy multinacionális cég, a Fresenius vásárolta fel).

Nincs finanszírozási különbség a köztulajdonú, a magán és a profitorientált intézmények között. Mindannyian a regionális egészségügyi szolgáltatás kereteiben működnek, a mindennapi nyelvhasználatban nem is tűnik fel a különbség közöttük. És amikor Franciaországban felállítják a T2A jelű tarifarendszert, Németország is egy nagyon hasonló rendszert vezet be, az „eseti átalánydíjat”. Immár nem a személyzetet finanszírozzák, hanem átalányt számolnak el a patológiák katalógusa alapján, függetlenül attól, hogy azok hány napi kórházi ellátást igényelnek.

Ahogy Franciaországban is, jobban jövedelmeznek a technikai beavatkozások – például egy csípőprotézis-, egy térdműtét és általában egy sebészeti beavatkozás –, mint például egy természetes úton lebonyolított szülés vagy a gyermekgyógyítás. A francia T2A és a német átalánydíjas eseti finanszírozás hasonló eredetű: „a betegek homogén csoportjának rendszere” (DRG, azaz Diagnosis-related Groups) számítási módot az Egyesült Államokból importálták, ahol 1980-ban vezették be.^[4]

Az új finanszírozási rendszer célkitűzése egyértelműen az volt, hogy rentábilisabbá tegyék az intézményeket – ezt önmagában nem lehet kifogásolni. De arról is szó volt, hogy versenyeztessék egymással, hogy végül a kórházak száma is csökkenthető legyen” – tartja Uwe Lübking, a Német Városok és Községek Egyesületének egyik vezetője. A tartományokhoz tartozó egyetemi klinikákat kivéve, a közkórházak a települések és a városok közötti körzetek, a Landkreisek kompetenciájába tartoznak.

Ilyenformán az önkormányzatoknak kell kipótolniuk a veszteséget, ők meg eladják a kórházakat privát cégcsoportoknak, esetenként pedig ezek a cégcsoportok bezárják a nem eléggé jól jövedelmező kórházakat. Több mint háromszáz kórház és klinika, vagyis ötvenezer kórházi ágy tűnt el 2000 óta Németországban, miközben milliókkal nőtt azoknak a betegeknek a száma, akikkel foglalkozniuk kellett.

Ugyanakkor a profitorientált magánszektor részesedése megnövekedett: 1992-ben a létesítmények 15%-át tette ki, 2018-ban már a 37%-ukat.^[5] Számos közkórházat egész egyszerűen privatizáltak, olykor vitatható körülmények között. 2004-ben például Hamburg hét létesítményét vették át a nagyváros lakosságának akarata ellenére – pedig a helyi népszavazáson a szavazók háromnegyed részre ellene voksolt. Amint magántulajdonba kerültek, ezek a létesítmények a jövedelmezőbb patológiákra koncentráltak. Az ugyanilyen módon finanszírozott közkórházak pedig jövedelmezőségi versenybe kényszerülnek.

„Ilyenformán az egymással versenyztetett intézmények arra törekednek, hogy a jövedelmezőbb esetekre koncentráljanak, például a kardiológiára vagy az ortopédiára, és ennek megfelelően fejlesztik technikai felszereléseiket. Szerintem ezért került sor ennyi intenzív ápolási hely létrehozására is” – fejt ki Rakowitz asszony.

A német kórházi rendszer másik tulajdonsága a duális finanszírozás. Az úgynevezett működési költségeket, például a személyzet költségeit, a társadalombiztosítás biztosítja, a beruházási költségeket (épület, berendezés) a közkórházakban és a magánszektorban is általában a tartományok (Länder) finanszírozzák. „A tartományok pedig »a költségvetési kiadások csökkentési politikájának« kontextusában és pénzügyi helyzetük függvényében túl kevés forrást biztosítanak” – Harald Weinberg, a Die Linke (Baloldali) parlamenti csoportjának képviselője szerint.

A Német Kórházak Egyesülete (Deutsche Krankenhausgesellschaft) szerint évi 4 milliárd eurónyi közpénz hiányzik a kórházakból: „Tehát a működési költségek egy részét beruházások finanszírozására fordítják. És a személyzetet takarékoskodnak” – teszi hozzá a képviselő.

Azzal, hogy csökkentett költségvetés mellett áttértek az esetfinanszírozásra, a pénzügyi vezetés meghatározó szerepet kapott. Egy teljesen új szakma jött létre, a „DRG-menedzser”, akinek az a feladata, hogy a manapság már több mint ezer tételt tartalmazó német tarifajegyzéknek megfelelően sorolja be az eseteket, lássa el a megfelelő pénzügyi könyvelést és ellenőrzést. „A munkaidőm 20%-át teszi ki, hogy számítógépen kódoljam a kezeléseket. Az orvosok munkájában ez még sokkal rosszabb” – ismerteti a helyzetet Anja Voigt ápolónő.

A gazdasági logika elhatalmasodásába belefáradt kórházi személyzet egyre határozottabban veti el ezt a rendszert. 2019 végén a *Stern* magazin több tucat orvos és egészségügyi szakmai csoport felhívását adta közre arról, hogy „meg kell menteni a gyógyászatot. Nem veszik figyelembe a páciensek kérdéseit, fájdalomtól való félelmét ebben az esetorientált rendszerben –, vádolnak az orvosok. – A gazdasági diktátum révén a kórházi orvoslás egyre inkább elembertelenedett” – írták.^[6]

A paramedikális szakemberek 2015 óta ismétlődő sztrájkokban követeltek jobb munkakörülményeket. A mozgalom a berlini Charité Kórházban indult. Azóta az ország mintegy húsz közkórházában értek el munkateher-csökkentő megállapodásokat. Ez azt jelenti, hogy betegszámarányos személyzetlétszámot állapítanak meg, amely a különböző osztályokon eltérő is lehet, és ezt az ápoló személyzet tapasztalatai alapján kalkulálják ki. Azokon az osztályokon, ahol az ápolók létszáma alacsonyabb a szükségesnél, az ápolók pótlásra jogosultak.

„Ezeknek a megállapodásoknak az a céljuk, hogy a vezetőséget nagyobb ápolólétszám alkalmazására kötelezzék, és ez működik – mondja Michael Quetting, aki a Szolgáltatások Egyesített Szakszervezete részéről vezette a tárgyalásokat. – Az ápolók sztrájkja általában a közvélemény széles támogatását élvez, szemben pl. a buszvezetők sztrájkjával. Ma az egészségügyi szektor dolgozói képesek győzni a neoliberalizmussal szemben. Ez első alkalommal következhet be, és tanulságos lehet a gazdaság más szektorainak szakszervezetei számára” – teszi hozzá a szakszervezeti vezető.

A kórházi személyzetten túl a „Több személyzetet a kórházakba!” jelszóval tucatnyi német városban jöttek létre polgári szövetségek. Hat városban, illetve régióban (köztük Bajorországban, Brémában, Berlinben és Hamburgban) összegyűjtötték a polgári kezdeményezésre kiírandó helyi népszavazáshoz szükséges többmillió aláírást. A hatóságok mindenütt elutasították a kezdeményezést, azzal érvelve, hogy a kérdés nem a szövetségi kormány hatáskörébe tartozik. Pedig ők határozzák meg a kórházi ápolási sémákat.

A településeken kezd megjelenni a privatizáció hatása, az utóbbi években még a kórházak településekhez való visszarendelése is előfordult. Június elején a nyugat-mecklenburg-pomerániai Ludwigslust Parchim kantonban a tartományi gyűlés úgy döntött, hogy a közösség visszavásárol egy hetvennégyágyas kis kórházat, amelyet 1997-ben privatizáltak. A tartományi törvényjavaslatot egyhangúlag fogadták el, mondja Stefan Sternberg. „A lakosság körében jelentős mozgalom született. És a hír vitát váltott ki a regionális egészségügyi szolgáltatás alakítását illetően is, különösen az olyan kevésbé sűrűn lakott területeken, mint a mienk – magyarázza a 37 éves szociáldemokrata képviselő. – A közösségi tulajdonba vonás nem csodaszor, de ha arról van szó, hogy hozzá akarunk jutni az ellátáshoz, ezen az úton kell elindulnunk egy olyan partner mellett, aki kiismeri magát a pénzügyi irányítás rejtelmében.” Az a terv, hogy a kórház irányítását 51%-ban megtartva, a maradékot a magánszférának adja el, miközben kapcsolatot tart fenn a terület más, már közös irányítás alatt álló intézményeivel. „Nincs ráhatásunk a tarifarendszerre, de ha több, különféle ellátásokra specializálódott létesítményt irányítunk, jelentős megtakarításokat érhetünk el.”

2016-ban Hessen államban a jobboldali Michael Koch képviselő szintén a klinika közösségi felügyelet alá való visszavonását kezdeményezte. A konzervatív politikus úgy tartja, hogy „a német kórházak alulfinanszírozottak. Karbantartási költségeiket és a szükséges ellátási körükben felmerülő költségeiket át kellene vállalni, különösen a vidéki körzetekben.” A kórházakat a tűzoltók vagy a rendőrség működéséhez hasonlítja, amikor így érvel: „Őket sem a beavatkozások száma szerint finanszírozzák.”

Az fenyeget, hogy végül az ápolókon csattan az ostor

Az alulfinanszírozás miatti elégedetlenség végül is a kormány költségvetési tételeit is megmozgatta. 2020 eleje óta a kórházak bizonyos szakmai területeken speciális finanszírozásban részesülnek, amelynek összegét a beavatkozások kiszámlázásán túl megkapják. És az egészségügyi válság idején a kórházi létesítmények pénzt kaptak az esetlegesen koronavírussal fertőzött betegek számára üresen fenntartott ágyakra is. Vagyis az esetfinanszírozással éppen ellenkező módon jártak el. Mindazonáltal a járvány ugyanúgy ránehezedett a társadalombiztosítási pénztárakra, mint az ellátó intézményeknek a költségvetésére is, amelyek több hónapon át kevesebb pácienssel foglalkoztak. Többen félnek attól, hogy a kórházak bezárásának témája újra előkerül. Magukat az ápolókat azzal fenyegeti, hogy rajtuk csattan az ostor.

A járvány kellős közepén a konzervatív Armin Laschet által vezetett Észak-Rajna-Vesztfália regionális kormánya olyan intézkedést akart elfogadni, amely képzett ápoló személyzetet – akarata ellenére is – kórházi munkára irányíthatott volna át. A javaslat éles ellenállást váltott ki, végül lemondtak róla. Így a korábban ápoló Axel Hofmannak és Stefan Hagelmannnak nem kell újra fehér köpenybe öltözniük.

Fordította: Völgyes Gyöngyvér

[1] Michael Simon: Von der Unterbesetzung in der Krankenhauspflege zur bedarfsgerechten Personalausstattung [A kórházi ellátás hiányos létszámától kezdve az igényalapú személyzetig], *Hans Böckler-Stiftung*, Düsseldorf, 2018. október.

[2] Beyond containment: Health systems responses to Covid-19 in the OECD [A befogadón túl: Az egészségügyi rendszerek válasza a Covid-19-re az OECD-ben], Organisation de coopération et de développement économiques, Párizs, 2020. ápr. 16.

[3] Zukunftsfähige Krankenhausversorgung [Fenntartható kórházi ellátás], Fondation Bertelsmann, Gütersloh, 2019.

[4] L. Philippe Froguel és Catherine Smadja: La peau de chagrin du système public après six ans de reaganisme [A közellátás számbőrjének állapota 10 évnyi reaganizmus után], *Le Monde diplomatique*, 1987. június. Vö.: Reinhard Busse, Alexander Geissler, Wilm Quentin és Miriam Wiley (szerk.): *Diagnosis-related Groups in Europe [Diagnózissal kapcsolatos csoportok Európában]*, Open University Press, Maidenhead, 2011.

[5] Források: Institut Arbeit und Qualifikation an der Fakultät für Gesellschaftswissenschaften der Universität Duisburg–Essen. [A Duisburg–Essen egyetem kiadványai].

[6] Der Ärzte-Appell: Rettet die Medizin! [Orvosok felhívása: Mentsétek meg az egészségügyet!], *Stern*, Hamburg, 2019. október 1., www.stern.de

A feminista „összeesküvés”

Gisèle Halimi

Gisèle Halimi, az állhatatos ügyvéd, gyarmatosításellenes aktivista és rendíthetetlen feminista, július 28-án elhunyt Párizsban.

A történelem úgy fog rá emlékezni, mint egy szabad és bátor nőre: a feminizmus egyik úttörőjeként elkötelezett ellensége volt az igazságtalanságnak és az elnyomás minden formájának, aki sosem hátrált meg a hatalom előtt. 2003-ban tollat ragadott, hogy utoljára publikáljon hasábjainkon, azért, hogy kiálljon a mindenki (Élisabeth Badinter-től Alain Minc-ig) által támadott, a nők elleni erőszakról szóló első kutatás (*Enquête sur les violences envers les femmes [Kutatás a nők elleni erőszakról], Enveff*) mellett. Ez még jóval azelőtt történt, hogy egyik fia, Serge Halimi, a *Le Monde diplomatique* igazgatója lett.

A feminista „összeesküvés”

Lehetetlen elsiklani fölötte, s nem észrevenni: a tüzet sok irányból táplálják. Záporoznak a kemény kritikák. Hogy mi van a célkeresztben? A mai feminizmus: ez a „szélahamosság”, a feminista nők, az „új urak” elnyomási kísérlete, hogy meggyengítsék a férfiakat, és „eltárgyasítsák” őket. Mindenhol ez folyik – könyvekkel, kiadványokkal, felsőbbrendűséget árasztó folyamatos médiajelenléttel támadnak minket. ^[1]

A nők elleni erőszak?

Üldözőink vitatják az erőszak fontosságát és mértékét. Mindannyian kifogásolják, hogy a 2001-ben nyilvánosságra hozott átfogó *Kutatás a nők elleni erőszakról* nem tesz különbséget az erőszak eltérő formái között. Azzal vádolják a témában megjelent első francia vizsgálat szerzőit (akik egyébként kutatók), hogy egyaránt a „házasságon belüli erőszak” kategóriájába sorolják a fizikai és pszichés bántalmazást, mindent, a pszichológiai erőszaktól a nemi erőszakig. ^[2] A kutatás kritikusi szerint az egész nem több szemfényvesztésnél, csak arra jó, hogy védelmet és jóvátételt követeljenek a nők (jogtalanul?), azzal, hogy áldozatnak állítják be magukat. Azt is mondják, hogy a kutatás célja (és eredménye is egyben) az ártatlan férfiak elnyomása.

Feltehetjük magunknak a kérdést, hogy mi készítené egyes nőket arra, hogy feministának vallják magukat, és a tudományosság álcája alatt próbálják „megfutamítani” a férfiakat. Persze csak ha eltekintünk a nyomortól és a kétségbeesettségtől, ami a világban a nők nagy részének sorsa. Talán támadóink figyelmét elkerüli az elnyomottak és az elnyomók, a nők és a férfiak közti megsemmisítő erőviszony? Az a gazdasági és szociális kapcsolat, amely miatt a nők nagy része munkanélküli, minimálbérért dolgozó, félállású alkalmazott (a nők 83 százaléka a munkapiaci gettóban), vagy határozott idejű munkaszerződéssel rendelkező munkavállaló (60%-uk nő)? Az, hogy diszkriminálják őket a felvételnél, az előléptetésnél, és nincsenek jelen a vezetők között se? Vagy a nők szegénysége (80%-ukat érinti) és hátrányos helyzete? ^[3] Talán nem vesznek tudomást arról, hogy az erőszak háttérben a valós és szimbolikus férfi elnyomás áll, ez a még ma is tolerált, régebben elterjedt vallási és kulturális norma? Az elnyomó férfi erőszakkal jelöli ki a felségterületét, és erőszakkal hívja fel a figyelmet hatalmára. Ugyanakkor az erőszak a kapocs a férfiasság és szexualitás között is. ^[4]

Plurális megjelenési formái ellenére a férfiak nők elleni erőszakos viselkedése univerzális jelenség, a párkapcsolatban a nemek közti viszony egy szélsőséges formája. Az 1993-as bécsi Emberi Jogi Világkonferencia elismerte létét és mértékét, a nők elleni erőszakot „az emberi jogok megsértésének” nyilvánította. 1995-ben, az ENSZ pekingi Nőügyi Világkonferenciáján a résztvevő kormányok vállalták, hogy rendszeresen vizsgálják az erőszak mértékét, és harcolnak ellene, illetve támogatást nyújtanak az áldozatainak.

A mai vádlók szemében a megvert nő a vádlott. Ő, aki jól tudja, hogy a valóságban az erőszak eltérő formái között nem húzódik határ, csak papíron. Csak intenzitásbeli eltérés van az ellenséges kérdőre vonás („Megmondtam neked, hogy nem találkozhatasz velem!” „Hol voltál, amikor telefonáltam?”), az interiorizált megvető megjegyzések („Ronda vagy” „Hülye vagy”), a lökdösődés, majd az azt követő pofon között. Ha meg a nő ellenszegül, az erőszak veréssé fajulhat, vagy szexuális erőszakká. Természetüket tekintve ezek mind ugyanannak az erőszaknak különböző megnyilvánulási formái. Ez az erőszak „kontinuum”. „Eggyel több vagy kevesebb, mit számít” – gondolja sok nő. Kérdezzék csak meg őket, szenvednek, hiszen emberi mivoltukban semmisítették meg őket.

Talán szerencsésebb lett volna a kutatásban különbséget tenni – már amennyire ez lehetséges – az eltérő erőszakformák által okozott sérülések között. Mindenesetre közös az alap, nevezetesen az a férfiuralom, amely, "már a pusztá meghatározás szintjén is, úgy határozza meg az embert, hogy a történelmileg rögzült potens férfi tulajdonságai ellentétesek a női jellegzetességekkel"(Pierre Bourdieu).

Az „összeesküvés” titokban készíti elő a férfiak elleni vádat. A férfiak ellen, akiknek joguk van (az összes többi joguk mellett) prostituálható nőkhöz is. Az abolicionista feministák ellenében, akik szerint a szabadon választott prostitúció nem létezik. Közülük egyesek még büntetni is akarnák a klienseket és „a gyönyörhöz való jogukat”, ahogy azt már néhány országban teszik (– micsoda szörnyűség!).^[5] Úgy gondolják, hogy a piacon a kereslet hiánya megszüntetné a kínálatot. Azonban vannak olyan önjelölt feministák (jó lenne ismerni „feminista” akcióikat...), akik azt állítják publikációikban, hogy testünket szabadon és örömmel áruba bocsáthatjuk. Megfelelnek azonban arról, hogy még azok is, akik a 70-es években ezt az álláspontot képviselték, mint a híres Ulla, mára beismerték, hogy hazudtak a szakma intézményesítésének érdekében. „Hogy tudtak hinni nekünk?” – kérdezik ma megdöbbenve a valóság ilyen mértékű nem ismerésétől.

Nincs nő, aki szabad akaratából áruba bocsátja a testét (hacsak nem szexuális fantáziáról van szó). Nincs nő, aki szabadon elfogadja eltárgyasítását, azt, hogy fogyaszthatóvá teszik, tárgyá a tárgyak között. A prostitúció a nő teljes hatalomvesztése önmaga felett. A prostitúció megöli a nőben a nőt.^[6]

Néhány prostituált idővel belenyugszik helyzetébe. Mondhatjuk rájuk, hogy valóban szabadok? Sohasem felejthetik el, hogy a magány és a nyomor kényszerítette őket az út szélére... „Az elnyomottságnál is rosszabb a belenyugvás” – válaszolná erre Péguy.^[7] Tartok tőle, hogy ennek támogatói – mind privilegizált értelmiségiek – Luis Buñuel *A nap szépe* című filmjében Catherine Deneuve szerepéről fantáziáltak.

Vajon támadóink elismerik-e a nők elleni szexuális zaklatás létezését? Sok ilyen ügyet vittem bíróság elé. Az általam védett nőkről általában azt állítják, hogy magukat teszik tönkre: otthagyják munkájukat, antidepresszánt kezdenek szedni – bizonyítékokat meg nehezen lehet felmutatni, és a kollégák hallgatnak... Drágán megfizetik ezek a nők, hogy megpróbálják megvédeni méltóságukat. Valahol olvastam, hogy azt tanácsolják az erőszakot elszenvedett nőknek, keverjenek le pár pofont a tettesnek, és minden rendbe jön – félelmetes félreértése ez a munka világában érvényesülő törvényeknek.

Elisabeth Badinter gúnyolódik a feminista aktivistán, aki azt hiszi, megzabolázhatja a „férfiösztonöket”...^[8] Azzal vádolja a feministákat – De melyikeket is? Pontosan melyik szervezetekről beszél? Nem derül ki... –, hogy formalizálni akarják a szexualitást. Mert hát csak a férfiakon uralkodnak ösztöneik, csak az ő identitásukat formálják ösztöneik. Mit számítanak a nők és az ő identitásukat.

Ha racionálisan közelítjük meg a hasonló téziseket, akkor fontos ellentmondásba ütközünk. Támadóink határtalan univerzalizmusa nem riad vissza attól, hogy a differencializmus zavaros vizeire keveredjen. Ha a nemek saját „univerzumukban” maradnak, létrejöhét köztük a „cinkos együttműködés” – gondolják. Feministák! Ne próbáljátok elállni a férfi ösztönök útját, mert ti lesztek a felelősek „a férfiak rossz közérzetéért”.

Természetét tekintve ez antifeminista és objektíven reakciós érv. Megpróbálja elrejtteni a tényt, hogy a feministák harcai egy igazságosabb és egyenlőbb társadalomért egy fontos szociális változás megalapozói.

Viszont ez nem minden: az „összeesküvésnek” sikerült ráerőltetni a társadalomra az egyenértékűséget, és ezzel tönkretette a köztársasági univerzalizmust. Ebben a cikkben azonban nem akarom újranyitni ezt a vitát. Legyen elég most az, hogy felelevenítjük: a köztársasági univerzalizmus már megmutatta nőgyűlölő, differencialista jellegét azzal, hogy két évszázadon keresztül nem adott állampolgári jogokat, sem politikai hatalmat a nőknek. Ezt a hamis univerzalizmust szeretnénk felváltani a kettős univerzalizmus eszméjével, miszerint: emberiség = nők+férfiak.

Mondják még rólunk azt is, hogy a puritanizmus és a moralizálás csapdájába fogunk esni. Mi mindannyian (minden feminista mozgalom és minden ismert feminista személy), akik kiharcoltuk, hogy a nők dönthessenek arról, hogy akarnak-e életet adni vagy nem (fogamzásgátlás, terhesség megszakítás)? Mi, akik elértük a szaporodás és a szerelem fogalmi szétválasztását, és kimondtuk, hogy a nőknek joga van a gyönyörhöz? Mi, akik követeltük – és megkaptuk – a homoszexuálisok elleni összes diszkrimináció eltörlését?^[9]

Ebből az egész jól informált vádaskodásból megmutatkozik, hogy lényegében azt állítják rólunk: szegregációt, gyűlöletet és a nemek közötti háborút kívánunk. Azért, hogy ezt alátámasszák, Andrea Dworkin és Catherine Mac Kinnon amerikai szerzőket idézik. Munkáik az amerikai társadalom és feminizmus kontextusában értelmezendők, tehát egy, a franciától radikálisan különböző helyzetben. A francia feministák sohasem akarták a férfiakat kiteszítani vagy likvidálni, egy vegyes, plurális társadalomról gondolkoznak. A férfiaknak elméletileg kell megérteniük, hogy felszabadításuk rajtunk, nőkön keresztül zajlik. Ha nem, majd mi meggyőzzük őket. A vád, amellyel büntudatot próbálnak bennünk kelteni, nem látja a francia feminizmus sajátosságát, pedig ez egy kulturális tény.

Vádlóink célja talán az volt, hogy megóvjanak minket az esetleges kisiklásoktól? Ez lehetne támadásuk egyetlen haszna (még ha jelentéktelen is). Azonban szükséges-e ehhez egy „macsó” diskurzussal rehabilitálni a kasztrációval fenyegető nő sztereotípiáját?

Vagy talán a feminista harcok sikerei nyugtalanítják őket?

Van egy afrikai közmondás, amelyet nagyon szeretek, úgy hangzik: „Akkor kezdünk kövekkel dobálni egy fát, amikor éppen gyümölcsök teremnek rajta”.

Gisèle Halimi, ügyvéd, a „Választás – a nőkért” (Choisir – La Cause des femmes) elnöke, a *La Nouvelle Cause des femmes [Újra a nőkért]*, Seuil, 1997 és a *L'Avocate irrespectueuse [A tiszteletlen ügyvéd]*, Plon, 2002 szerzője.

Fordította: Tóth Hanga

[1] Alain Minc: *Epître à nos nouveaux maîtres [Levél új mestereinknek]*, Grasset, Párizs, 2002; Elisabeth Badinter: *Fausse route [Rossz irányba]*, Odile Jacob, Párizs, 2003. Viszont a média hallgatott Annick Coupé feminista szindikalista saját életútjáról szóló könyvéről: *Lutte de classes, lutte des sexes [Osztályharc, nemek harca]*, Agone, n° 28, 2003.

[2] Az Enveff-kutatásban 6970 20 és 59 év közötti, párkapcsolatban élő nő vett részt. A kutatást a *Documentation française* publikálta. Párizs, 2003. Vitatja Elisabeth Badinter (id. mű), és Marcella Yacub és Hervé Le Bras a *Les Temps modernes*-ben megjelent cikke, Paris, 1er trimestre 2003.

[3] L. Femmes rebelles [Lázadó nők], *Manière de voir*, n° 68, 2003. ápr.

[4] Vö. Daniel Welzel-Lang: *Mythes de la violence [Az erőszak mítosza]*, Indigo et Côté femmes, Párizs, 1966.

[5] Svédország: 1999. január 1-i törvény

[6] Vö. Lilian Mathieu: On ne se prostitue pas par plaisir [Nem jó dolgában lesz valaki prostituált], *Le Monde diplomatique*, 2003. február.

[7] Charles Péquy, 1873–1914, francia költő, L. https://hu.wikipedia.org/wiki/Charles_P%C3%A9quy.

[8] Id. mű.

[9] Az 1982. aug 4-i 82-683. törvény. Mint parlamenti képviselő én voltam, saját kérésemre, a törvény felterjesztője.

Egy felkelés emlékére

Hegyi Gyula

Érdemes megemlékezni arról, hogy száz esztendeje Kronstadtban véres leszámolás történt azok között, akik a maguk módján mind egy igazságosabb jövőt akartak a nagy Oroszországnak és naiv lélekkel az egész világnak?

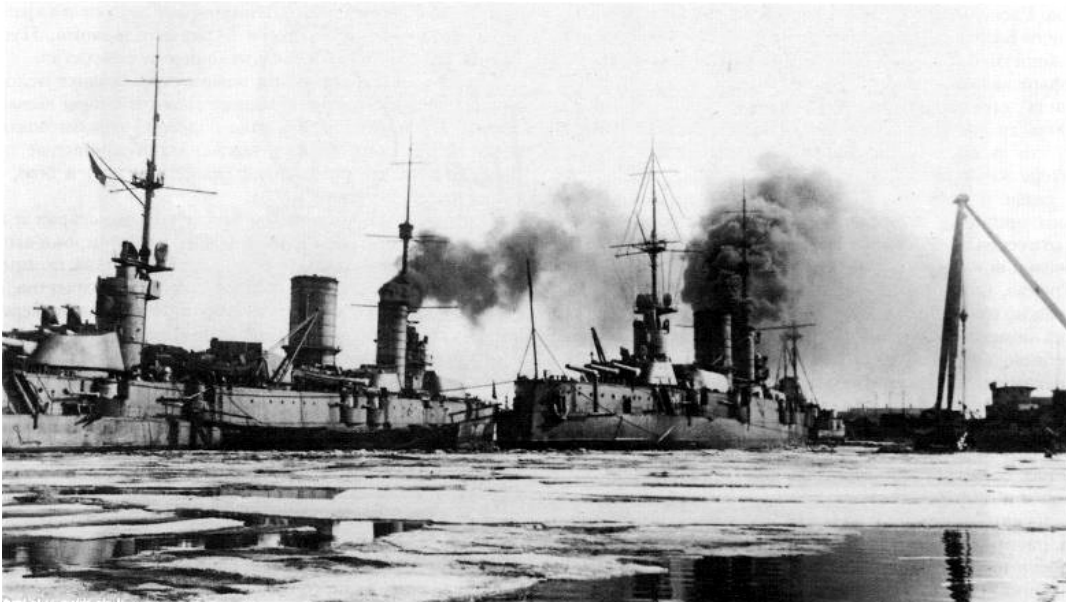

„Halál a burzsoáziára!” – kronstadti matrózok 1917-ben ([Wikimedia Commons](#))

Szűk fél év múlva ünnepeljük a kronstadti felkelés kitörésének századik évfordulóját. Ha megünnepeljük. A mai Magyarországon Lenin, a bolsevik forradalom, az orosz kommunisták és szociálforradalmár ellenfeleik, no meg az anarchista matrózok emlékére egyaránt ráarakódott a fröcsögő gyűlölet és a tökéletes közöny. Érdemes megemlékezni arról, hogy száz esztendeje Kronstadtban véres leszámolás történt azok között, akik a maguk módján mind egy igazságosabb jövőt akartak a nagy Oroszországnak és naiv lélekkel az egész világnak?

Akárhogy is, 1921. február 28-án szövegezték meg a kronstadti flottabázis matrózai nevezetes kiáltványukat („rezoljucija” oroszul) és másnap, március elsején a szimbolikus nevű Horgony téren fogadta el ezt a tizenöt pontot a tengerészek és a helyi civilek nagygyűlése. Ideiglenes Forradalmi Bizottságot is választottak, amelynek elnöke egy jó svádájú tengerész, a *Petropavlovszk* nevű hadihajó huszonkilenc éves gépésze, Sztjepán Petricsenko lett. A felkelés tizennyolc napig tartott, március 17-én fojtották vérbe (vértengerbe) Trockij és Tuhacsevszkij vöröskatonái. A felkelők a kevesebb mint három hétig tartó lázadás nagyobbik részét újabb és újabb felhívások megfogalmazásával töltötték, amelyekkel a pétervári munkásokat és általában a bolsevik uralomban csalódott embereket próbálták maguk mellé állítani. De kísérletet sem tettek Pétervár elfoglalására, egyedül a közeli, légibázisként is szolgáló Oranienbaumot próbálták megszállni (vagy felszabadítani), sikertelenül. Mintegy tizennyolcezer tengerész lényegében tétlenül várta, hogy a bolsevikok leszámoljanak velük. Az első rohamot még visszaverték, de március tizenhetedikén a kommunisták elfoglalták a szigetet, és leverték a kronstadti felkelést.

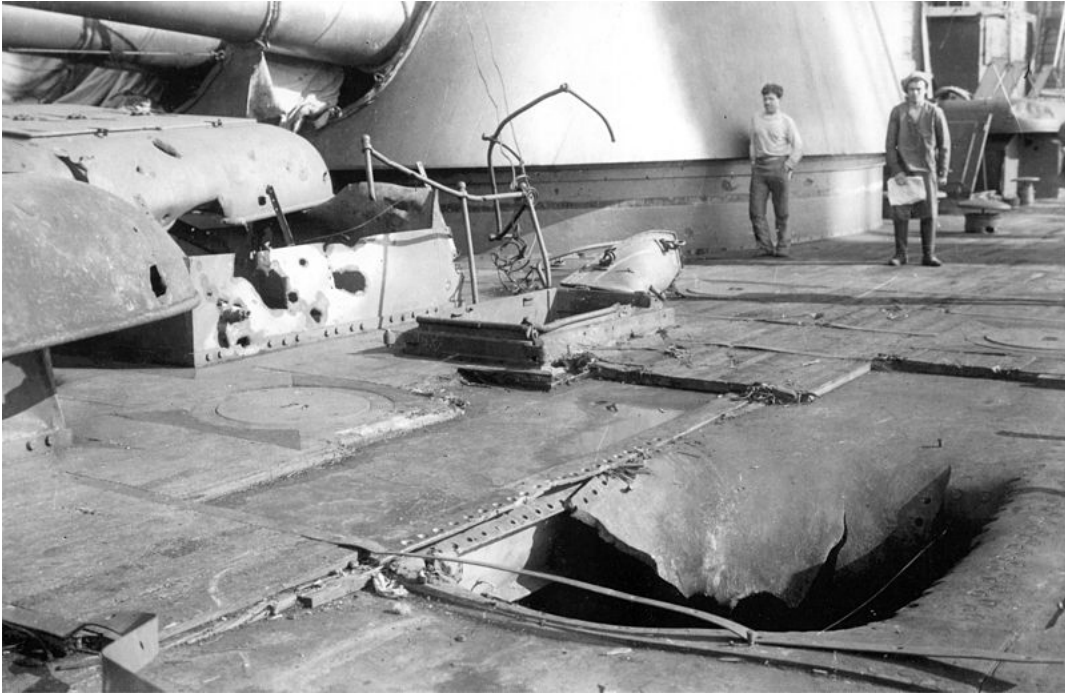
Hadtörténeti szempontból a kronstadtiak veresége leginkább az időjárásra volt visszavezethető. A Finn-öböl jege ezekben a hetekben még vastag volt, a bolsevikok egész hadsereget vonulathattak fel rajta a Pétervártól mintegy harminc kilométerre fekvő szigetre. Ugyanaz a jég viszont mozdulatlanságra kárhóztatta Kronstadt két nagyobb és több kisebb hadihajóját. A bolsevikok ezzel tisztában is voltak, látták a jégpáncélon megjelenő első tócsákat, ezért siettek leverni a felkelést. Még az éppen akkor összeülő pártkongresszus küldöttei közül is sokan fegyvert fogtak a rendszer védelmében. A kronstadtiakat elsősorban katonai parancsnokuk, az egykori cári tiszt Kozlovszkij tábornok biztatta aktív katonai támadásra, de a matrózokból álló Ideiglenes Forradalmi Bizottság nem szánta el magát Pétervár megtámadására. Egy ilyen akció győzelmi esélye egyébként napról napra csökkent. Február második felében még több pétervári gyárban sztrájkoltak az éhség, a tüzelőhiány, a rossz hangulat miatt, s az elégedetlenség az ott állomásozó katonákra és tengerészekre is áterjedt. De a kommunista vezetők a Cseka vasszigorával és extra élelmiszeradagokkal lassan úrrá lettek a helyzeten, és március első hetében már elég erősnek érezték magukat a Kronstadt elleni első (egyelőre sikertelen) rohamra.

A Petropavlovszk és a Szevasztopol a kronstadti kikötőben ([Wikimedia Commons](#))

Végeredményben mégsem a jégem csúszott el a kronstadti lázadás. A történelmi és ideológiai összefüggések ismeretében mind a matrózok tartózkodása Pétervár megtámadásától, mind a bolsevikok gyors akciója a felkelés leverésére érhető volt. A kronstadti matrózok közösségét a huszadik század elejétől a radikális forradalmiság jellemezte. Legtöbben szegényparaszti családokból jöttek, megtapasztalták az orosz falu végtelen nyomorát és elmaradottságát. Ezzel éles ellentétben a flotta az orosz haderő messze legkorszerűbb része volt. Leningrádban járva engem is meglepett, hogy a nevezetes Auróra cirkáló, amelyet 1900-ban bocsájtottak vízre, mennyire modernnek, technikailag imponálónak tűnt a magamfajta szárazföldi patkány számára. Az otthoni nyomor, a modern technika a hajón és a tisztek kegyetlen bánásmódja együttesen öntudatos lázadókká kovácsolta a matrózokat. Alaphangulatokat az anarchizmus jellemezte, de 1917-ben a cári és polgári erőkkel szemben még a bolsevikokat támogatták. 1917 februárjában tisztjeiket megölve támogatták a forradalmat, júliusban és novemberben a bolsevikok oldalán harcoltak, s aktív szerepet vállaltak az Alkotmányozó Gyűlés szétkergetésében. A véres és könyörtelen polgárháborúban is a bolsevikok soraiban küzdöttek. Így 1921 márciusában az ellátási nehézségek, a családi háttért jelentő falu kifosztása és a kommunista párt diktatórikus uralma ellenére is nehéz volt totálisan szembefordulniuk azzal a hatalommal, amelyért négy éven át az élvonalban harcoltak.

A másik oldalon pedig Lenin megértette, hogy a kronstadti felkelés veszélyesebb a bolsevikok számára, mint a korábbi fehér és külföldi támadások. A matrózok partraszállása Pétervárott katonailag közvetlen veszélyt jelent volna a „forradalom szívére”, s a kronstadtiak szándékától függetlenül új támadásra ösztönözhetne volna a már legyőzött fehéreket. Ideológiailag pedig megtörte volna azt a képletet, mely szerint Oroszországban a szocialista forradalom küzdött a cári, reakciós jobboldallal és a nyugati imperialista hatalmakkal. Lenin érdeke ezért az volt, hogy fehér emigránsok pénzelt puccsnak mutassa be a felkelést. A felkelők között viszont egy ideig tartotta magát az a legenda, hogy Lenin csak Trockij és Zinovjev „túszaként” egyezett bele a Kronstadt elleni támadásba. Ami pedig a katonai erőt illeti, a bolsevikok ekkorra már nagyjából megnyerték a polgárháborút, elegendő harcost és fegyvert tudtak néhány nap alatt az ostromhoz mozgósítani. Kronstadtra viszont némi, Finnországból küldött élelmiszeren túl semmilyen segítség sem jutott el a külvilágból. Az orosz emigráció megpróbálta támogatni a felkelést, akár fegyverrel is, de a saját véres polgárháborújába belefáradt Finnország nem engedte át a területén a felkelőknek szánt muníciót. Így miután a matrózok lemondtak a Pétervár elleni támadásról (ami persze rendkívül kockázatos akció lett volna), lényegében tehetetlenül várták vagy a külföldi segítséget, vagy a bolsevik rohamot.

A találatot kapott *Petropavlovszk* 1921-ben ([Wikimedia Commons](#))

Az anarchisták szeretik „harmadik forradalomnak” nevezni a kronstadti felkelést, természetesen az 1917-es februári és októberi mintájára. Követelései 1921-ben is a „Minden hatalmat a szovjeteknek!”-jelszóra épültek. Új szovjetválasztásokat követeltek a „munkások és parasztok” részvételével, szólás- és sajtószabadságot az anarchisták és a baloldali szocialisták számára. Ugyancsak követelték a szakszervezetek és parasztszervezetek szabad működését, a bebörtönzött szocialisták szabadon bocsátását, valamint a kommunista párt államhatalmi funkcióinak megszüntetését. Gazdasági és társadalmi követelés mindössze kettő szerepel a tizenöt pontos felhívásban: a parasztok és a kisiparosok, ha nem alkalmaznak bérmunkát, szabadon dolgozhassanak és termelhessenek. A hadikommunizmushoz képest ez „liberális” vívmány lett volna, de a már készülöben levő, Lenin-féle NEP (új gazdaságpolitika) messze túllépett ezen a magángazdaság szabadságát illetően.

A felkelés alatt Kronstadtban naponta megjelent az *Izvesztyija* című lap, amely az orosz eredeti mellett [angol fordításban is fent van a neten](#). Száz esztendő után is megindító olvasni a tizennégy lapszámot. A hadi hírek mellett megjelennek benne a független matrózközösség mindennapjai is. A Helyőrségi Klubban folyó oktatás programja, cigarettapapír-osztás a szakszervezeti tagoknak, figyelmeztetés a lovak megfelelő táplálására, versek és csasztuskák. Derék legények voltak ezek a kronstadti tengerészek, bátrak, őszinték, az igazság és az egyenlőség iránti ősi vágy hajtotta őket. Nehéz nem rokonszenvvel olvasni közleményeiket, elnézni a régi fényképeken tiszta arcukat, megérteni csalódásukat a bolsevikokban és töretlen hitüket egy újabb forradalomban. De józan ésszel, a történelem szigorú logikáját ismerve nagyon nehéz elképzelni, hogy a vaskézzel diktatórikus államot építő bolsevikokkal és a régi rendet visszahozni akaró fehérekkel szemben hogyan győzhetett volna az anarchisták, kisebb szocialista pártok és parasztvezérek laza szövetsége. És milyen államot akartak, államot akartak-e egyáltalán építeni azon a hatalmas területen, amelyet éhes és mohó birodalmak és új országok akartak Oroszországtól elragadva meghódítani, felosztani, vazallussá tenni.

A vég kétszeresen is tragikus volt. Március 17-én és 18-án Tuhacsevszkij csapatai legyőzték az utolsó ellenállást is. Egy-két ezer felkelőt a helyszínen agyonlőttek, a foglyokat börtönökbe, büntetőtáborba szállították. Kivégzés, kényszermunka, éhezés, járvány pusztította el a legtöbbjüket. De a Finn-öböl jege, amely az ostromlókat segítette a harcban, menekülést kínált a leverett felkelés harcosainak is. Mintegy nyolcezeren egyszerűen átsétáltak Finnországba. Ott kemény körülmények között internálták őket, nem tarthattak kapcsolatot a helyi lakossággal. Sokan ezért éltek a szovjet hatóságok amnesztia-ajánlatával, de akik bedőltek az ajánlatnak és hazatértek, azok azonnal a büntető táborokban találták magukat.

A Vörös Hadsereg rohama a Finn-öböl befagyott vizén ([Wikimedia Commons](#))

A legszomorúbb a felkelés vezetőjének, Sztjepán Petricsenkónak a sorsa. A két általánost végzett, de tehetséges parasztfiú előbb víz- és gázszerelőnek tanult, majd gépész lett a Petropavlovszk hadihajón. Több forradalmi megmozdulásban részt vett, egy ideig kommunista párttag volt, de rokonszenvezett Mahno anarchista felkelésével is. Finnországba érve hamarosan arra biztatta a neki még mindig engedelmeskedő menekülteket, hogy éljenek az amnesztiával és térjenek vissza Oroszországba. Ugyanakkor kategorikusan elutasította, hogy matrózaival együtt csatlakozzon Vrangel tábornok fehér hadseregéhez. Ezt a két döntését még magyarázhatjuk baloldali, anarchista-szocialista meggyőződésével. De bár nyilván értesülnie kellett a hazaküldött társai sorsáról, 1922-ben az akkor független Lettországra utazott és az orosz követségen a szovjet titkosszolgálat ügynökének jelentkezett. Finnországban két évtizeden át szovjet kémként működött, egyszer be is utazott a Szovjetunióba, ahonnan akkor még kiengedték. 1945-ben végül a finnek kiadták a Szovjetunióknak, a Gulágra került és két évvel később ott halt meg. Tragikus sorsa akár jelképe is lehetne az orosz anarchisták, mensevikok, eszerek, parasztforradalmárok tragédiájának, akik a bolsevikok és a fehérek között őrlődtek és pusztultak el.

A legjobban még Kozlovskij tábornok járt, aki Finnországba menekülve beléphetett a finn hadseregbe. Nyilván nem forradalmi érdemeiért, hanem azért, mert korábban cári tiszt volt, akárcsak a finn hadsereg megannyi tisztje, köztük Gustav Mannerheim, a szovjetellenes háború parancsnoka is.

Kronstadt 1991-ig zárt város volt, de ma már autóval, városi busszal, metróval is megközelíthető, s a jégmentes időkben hajójárat is visz oda. Sok évtizeddel a matrózok felkelése után Oroszország mégis talált magának egy harmadik utat a kommunizmus és a fehér uralom között. De hogy ezt akarták-e a Petropavlovszk és a Szevasztopol hadihajó matrózai vagy valami egészen mást – már sohasem tudjuk meg.

A cikk szerzője Hegyi Gyula publicista, az MSZP alelnöke és a Baloldali Tömörülés Platform vezetője, volt európai parlamenti képviselő.

Hegyi Gyula, jelenkori megemlékezése után álljon itt egy másik visszaemlékezés a felkelés leverésében résztvevők egyikétől: Ivan Sztjepanovics Konyev (1897–1973), a Szovjetunió későbbi marsallja fiatalemberként vett részt a felkelés leverésében, méghozzá Alekszandr Alekszandrovics Fagyjev (1901–1956), az *Iffjú gárda* írójának közelében. A Konyev parancsnoksága alatt álló I. Ukrán Front – a prágai felkelés résztvevőivel együtt – szabadította fel a csehszlovák fővárost 1945-ben; a marsall prágai szobrát 2020. április 3-án távolították el a helyi önkormányzat széleskörű vitát kiváltó döntése alapján, amit Konyevnek a világháború után játszott szerepét illető kritikákra hivatkozva hoztak meg.

Mielőtt rátérnék a következő nap, vagyis április 25-e eseményeire, hadd lépjek vissza kissé a múltba.

Amikor Rjazanov tábornokról beszéltem, aki mint politikai tiszt kezdte pályafutását, azután lett repülő és kiváló repülő parancsnok, azt mondtam, hogy pályafutása sajátos volt. De azért a mi hadseregünkben nem ment az ilyesmi ritkaságszámba. Amikor így jellemeztem katonai pályáját, tulajdonképpen kissé saját magamra is gondoltam. Jómagam köztüzérként kezdtem a katonai szolgálatot még a cári hadseregben. Később, mielőtt megírtam az ezredparancsnokságtól a frontparancsnokságig vezető utat, a polgárháború éveiben dandárkomisszár voltam, majd a Bajkálontúl a 2. verhnyeugyinszki hadosztály, utána a távol-keleti 17. tengermelléki hadtest komisszárja lettem. Ilyen formán én is több évet a komisszári munkában töltöttem.

Azért mondom el most ezt, mert egy érdekes, sőt nagyszerű emberről kívánok megemlékezni, akivel akkor régen úgy hozott össze a sors, hogy együtt utaztunk a X. pártkongresszusra. Az egyik távol-keleti partizándandár komisszárjára, Alekszandr Buligára gondolok, aki később Alekszandr Alekszandrovics Fagyjev néven híres író lett.

A távol-keleti hadsereg-pártszervezetek mindkettőnket küldöttnek választottak meg a X. pártkongresszusra, és Csitától Moszkvaig majdnem egy hónapig utaztunk együtt ugyanabban a kupéban, s ettünk ugyanabból a csajkából. Mindketten fiatalok voltunk: én 24, ő 20 éves; rokonszenveztünk egymással, kölcsönösen megbíztunk egymásban. Tetszett nekem nyílt, egyenes jelleme, közvetlen, egyszerű, elvtársi magatartása. A Szibérián keresztül vezető hosszú út alatt összebarátkoztunk, és barátságunk a kongresszuson még jobban elmélyült.

Lenin ismertette a Kronstadtban kialakult súlyos helyzetet, és azt javasolta, hogy a kongresszusi küldöttek egy része utazzon Kronstadtba, nyújtson segítséget csapatainknak a lázadás leverésében. Fagyjev és én – anélkül, hogy összebeszéltünk volna – mindjárt cédulát juttattunk el az elnökséghez. Bejelentettük, hogy készek vagyunk Kronstadtba utazni.

Ma már nem emlékszem, hogy távol-keleti delegációnkból jelentkezett-e még valaki. Kronstadt alatt csak Fagyjevvel találkoztam.

A kongresszus idején együtt laktunk a szovjetek harmadik házában. Egymás mellett volt a fekhelyünk. Miután feliratkoztunk, ugyanabban a vonatban utaztunk Petrográdba. Mellesleg szólva, ez a szerelvény Mihail Vasziljevics Frunze [*az orosz polgárháború során a Vörös Hadsereg egyik parancsnoka; nevét 1926 és 1991 között viselte Biskek, Kirgizisztán fővárosa – a szerk.*] vonata volt.

Petrográdban a kongresszusi küldötteket két csoportra osztották: az egyik részt Oranienbaum, a másik részt Szesztroreckoje felé indították el. Ismét összekerültem Fagyjevvel – mindketten a szesztroreckojei csoportban voltunk. Odaérve megint csak ugyanabba a csoportba osztottak bennünket, abba, amelyik a Kronstadt számozott erődei elleni támadást készítette elő. De itt már különböző alegységekhez kerültünk. Fagyjev a gyalogsághoz ment, engem pedig – mint volt tüzért – a tüzérséghez irányítottak.

Bonyolult volt a helyzet, mindenféle rémhírek keringtek, ellentétes hangulatok hullámzottak, egyes katonaiskolai növendékek nem akartak támadni, s voltak tüzerek, akik nem akartak lőni. Igaz, nehéz volt a harc a nagy kaliberű erődítésséggel meg a fellázadt Petropavlovszk és Szevasztopol sorhajókkal, amelyek 12 hüvelykes ágyúkkal voltak ellátva. Tábori tüzérségünk tüze természetesen nem idézhetett elő közvetlen hatást, de azért a közvetett hatás is fontos volt. A jégen támadó gyalogságnak éreznie kellett, hogy támogatást kap. A rendelkezésre álló egész tábori tüzérséget a fellázadt erőd ostromára vonták össze, főleg abból a célból, hogy tüzével kísérelje a Finn öböl jegén rohamra induló csapatokat.

A mi ütegünk figyelőpontja a Liszj Nosz nevű keskeny földnyelven volt. Valahol ezen a tájon váltam el akkor Fagyjevtől, aki mint politikai munkás a gyalogsághoz ment. Én meg ennél az ütegnél maradtam, ugyanilyen minőségben.

A támadás nagyon kemény diónak bizonyult. A jég felszínét takaró hóréteg olvadozott. De a hólé alatt még szilárd volt a jég. Sötétben és ködben kezdtük a támadást, és az előrenyomuló gyalogosok fehér álcázóköpenyt húztak magukra. A lázadók mégis észrevették a csatárláncokban támadó gyalogságot, és az erődökből meg a hajókról zárótüzet zúdítottak rá. A 12 hüvelykesek lövedékeinek mennydörgő robaja szinte megsüketített minket. Még a szárazföldön sem valami kellemes, amikor az ilyen robbanások nyomán akkora kráter keletkezik, amelyben egy emeletes ház is elférne – de jégen ez még szörnyűbb.

Nem a nehézlövedékek robbanása volt a legtragikusabb, hanem az, hogy mindegyik lövedék – akár talált, akár nem – hatalmas lyukat ütött a jégen. A lyukakat azonnal bevonták a jégoszlopok, úgyhogy nem lehetett megkülönböztetni őket a szilárd jégtől. A félhomályban, a lázadók tüzeiben történő gyors szökellések közepette nem egy harcosunk beleesett az ilyen lyukakba, és azonmód elsüllyedt az öböl fenekére.

Így váltunk Fagyjevvel együtt egy olyan esemény részeseivé, amire még nem volt példa a hadtörténelemben: szárazföldi csapatok rohammal bevették egy elsőrendű tengeri erődöt, amelyet még páncélos sorhajók is támogattak.

Nem volt könnyű munka. De a forradalmi lelkesedés magával ragadott mindenkit – a hadműveleti irányító Tuhacsevszkijt meg a harcokban személyesen részt vevő Vorosilovot és Dibenkót éppúgy, mint a sorkatonákat és természetesen minket, kongresszusi küldötteket is. Valamennyien égtünk a vágtyól, hogy mielőbb végezzünk a lázadó Kronstadtal, hogy fel számoljuk a lázadást, amely abban a történelmi helyzetben igen kellemetlen és nyugtalanító volt az egész szovjetország számára.

A harcok alatt nem láttam Fagyjevet. Mindenki el volt foglalva a maga dolgával, és amíg végre nem hajtottuk teljesen a feladatunkat, amíg meg nem tisztítottuk Kronstadtot, addig sem én, sem a többiek nem tudtunk egyebre gondolni.

Kronstadt bevétele után a hadosztályparancsnok harcállás pontján értesültem az újabb parancsról: a X. pártkongresszus küldöttei térjenek vissza Petrográdba. Küldetésünk itt véget ért.

Moszkva felé utaztamban sokat gondoltam az átélt harcra, és arra a következtetésre jutottam, hogy a lázadás elfojtása egyben a háború végét is jelenti. Igaz, a Távól-Keleten meg ott voltak a japánok meg a fehér gárdisták, de nekem már nem akaródzott visszatérni a Tengeremellékre. Úgy vélekedtem, hogy én már kivettem a harcokból a magam részét, s jogom van békés polgári munkát kérni.

Ezt meg is mondtam a Központi Bizottságban. De nem értettek egyet velem. „Nem, kedves elvtárs, jelentkeztek a PUR-nál [*a Vörös Hadsereg Politikai Csoportfőnöksége – a szerk.*], majd a PUR eldönti, hová kell mennie.”

A PUR eldöntötte, és így maradtam egész életemre a hadseregben.

Amikor a Központi Bizottságtól visszamentem a szovjetek harmadik házába, láttam, hogy a „kronstadti” delegátusok még nem utaztak el. A kongresszus már befejezte munkáját, de híre járt, hogy a kronstadti harcokban részt vett kongresszusi küldötteknek Lenin külön beszédet fog tartani. Nagyon megörültünk, hogy Lenint magát fogjuk hallani. Sőt – bevallom – ezt jól megszolgált kitüntetésnek tekintettük, amiért ott voltunk Kronstadt alatt.

S valóban, a Szverdlovszk-teremben Lenin közölte velünk, hogy a gabonabeszolgáltatási kötelezettséget a terményadó a váltja fel, s lényegében megismételte a kongresszusi beszámolóját.

A zsúfolt teremben elég sok volt a bekötözött sebesült.

Iljics felénk fordulva beszélt, mi pedig kétszeresen is elégedettek voltunk: egyfelől azért, mert Kronstadtban teljesítettük a ránk bízott feladatot, másfelől azért, mert ott ülhettünk és hallgathattuk Lenint.

Éreztük, hogy kemény harcba fog kerülni annak az irányvonalnak a megvalósítása, amelyet Lenin beszámolója tartalmazott, s hogy különösen a trockistákkal kell majd szívós küzdelmet vívni. Már a kongresszus előtt heves viták robbantak ki velük.

Lenin beszédének meghallgatása után valamelyikünk azt indítványozta, hogy fényképeztessük le magunkat együtt. Vlagyimir Iljics készséggel beleegyezett, így aztán a kormányépületből lementünk az utcára, és ott készült el a felvétel.

Engem újra Távól-Keletre küldtek; visszamentem a hadosztályhoz, annak kötelékében harcoltam a fehérgárdisták teljes szétveréséig, és csak 1923-ban kerültem 17. Tengeremelléki Hadtesttel együtt a Távól-Keletről Ukrajnába.

Körülbelül akkor vagy talán valamivel később olvastam valamelyik folyóiratban Fagyjev első írását. De csak a *Razgrom* [*a magyarul Tizenkilencen címmel megjelent novelláskötet – a szerk.*] megjelenése után tudtam meg, hogy az eddig ismeretlennek vélt író ugyanaz a Buliga, akit jól ismertem.

A *Razgrom* rám, aki tapasztalatból tudtam, milyen volt a polgárháború Távól-Keleten, realizmusával erősen hatott, és sok olyan embert idézett fel emlékezetemben, akikkel magam is találkoztam.

Később, amikor a Frunze Akadémián tanultam, részletes előadást kellett tartanom a *Razgrom*ról. Megvallom, nagy izgalommal készültem rá, és a könyv méltatásán kívül néhány személyes jellegű emlékemet is elmondtam a szerzőről, a dandárkomisszárról és kongresszusi küldötről.

A polgárháború és a Nagy Honvédő Háború között eltelt két évtizedben csak egyszer találkoztam Fagyjevvel, az egyik pártkongresszuson, akkor is csupán futólag, s már nem emlékszem rá, miért adódott így a dolog.

Azután jött a Nagy Honvédő Háború. A 19. hadsereg parancsnoka voltam. Szmolenszk alatt és a jarcevoi irányban bontakoztak ki a harcok. Abban az időben jött hozzám három író – Alekszandr Fagyjev, Mihail Solohov és Jevgenyij Petrov.

Úgy gondolom, találkozásunk e nehéz napokban érdekes és hasznos volt. Az íróknak azért, mert látták a háborút, nekem pedig azért, mert éreztem: az ország megéri nehéz helyzetünket, és lám, legjobb írói jönnek el hozzánk, katonákhoz, kimennek a harmezőre, a harcrendek közé. Nem tagadom, nagy erkölcsi támogatás volt ez számunkra. Minden egyéb mellett annak volt újabb tanúbizonysága, hogy az élenjáró szovjet értelmiség kész a legvégsőkig osztozni népe sorsában, és bízik a győzelemben.

Búcsúzáskor mindhárman megígérték, hogy írni fognak a 19. hadsereg harcosairól. Igaz, ígéretet csak Jevgenyij Petrov váltotta be, aki igen meleg hangú, szép tudósítást írt rólunk az *Ogonyokban* [*Konyev valószínűleg a Na zapadnom frontye v szentjebre c. 1941-es tudósításra céloz – a szerk.*].

A háború folyamán másodszor 1942 telén találkoztam Fagyjevvel, amikor a Kalinyini Front parancsnoka voltam. Kalinyint már visszafoglaltuk akkor. Alekszandr Alekszandrovics a további támadó hadművelet közben látogatott el hozzám.

A háború után is találkoztam Fagyeejével, de itt most csak azokról a találkozásokról kívántam megemlékezni, amelyek a polgárháborúval és a Nagy Honvédő Háborúval kapcsolatosak.

Konyev, I. Sz., A negyvenötös esztendő [Szorok pjatij, 1966], ford. Terényi István, Bp., Zrínyi, 1968, 188–193.

Lenin, Trockij és Vorosilov (középen) X. pártkongresszusnak a felkelés leverését követően visszatért küldöttei között ([Wikimedia Commons](#))

Aki a Quai d'Orsay-t valójában irányítja. Macron elnök és a „mélyállam”

Marc Endeweld

Az a különleges diplomáciai irány, amelyet de Gaulle tábornok szabott meg és Franciaország egészen Chirac elnökig követett, abban állt, hogy tiszteletben tartjuk a szövetségeinket anélkül, hogy felsorakoznánk az Egyesült Államok mellett.

Már Nicolas Sarkozy, majd François Hollande elnök is felhagyott ezzel a koncepcióval, a Quai d'Orsay-be neokonzervatív diplomaták érkeztek. Macron elnök pedig saját állítása szerint fel akarja eleveníteni a gaullista hagyományokat, különösen Oroszország vonatkozásában, de nem rendel hozzá szükséges

eszközöket.

A 2019. évi őszi félév kezdetekor Emmanuel Macron elnök úgy döntött, hogy meglepi diplomatáit. Amikor a hagyományos diplomataértekezleten fogadta őket az Élysée-palotában, egy „mélyállam” létezéséről rántotta le a leplet, amikor váratlanul kijelentette: „Én is tudom, mint ahogy bizonyos külföldi elemzők is állítják, hogy van egy bizonyos »mélyállamunk«. És olykor, amikor a köztársasági elnök mond valamit, mintha lenne *egyfajta közös viselkedés*, amely szerint ő ezt vagy azt mondta, de mi végülis tudjuk, hogy mi az igazság, és továbbra is mindent úgy csinálunk, ahogy eddig.” Majd hozzátette: „Nem kellene ezt az utat követni”^[i]. A közönség soraiból zavarodott nevetés hangjai hallatszottak: a magas beosztású köztisztviselők a köztársaság arisztokratái, és nincsenek hozzászokva ahhoz, hogy így bánjanak velük. A tekintély effajta demonstrálása – egyesek ugyan a gyengeség bevallását látták benne – nincs ínyére mindenkinek: „Ezt a kijelentést nagyon rossz néven vették a külügyben” – súgta meg az egyik diplomata.

A Rothschild és a Lazard Kereskedelmi Banktól két lépésre lévő ügyvédi irodájában, Párizs legdrágább negyedében (Triangle d'or)^[ii] ügyvédeskedő Pierre Sellal jól ismeri a Quai d'Orsay-t, hiszen 2009-től 2014-ig ő is diplomata volt. Ugyancsak hosszú ideig volt Franciaország Európai Unióhoz rendelt képviselője, és azt állítja, nem érti, mit akart mondani Macron ezzel a fordulattal. „Meglepett a »mélyállamra« utalás. A külügy a leginkább lojális és a leginkább szabálykövető az összes minisztérium között. A köztársasági elnök és a nagykövetek között igen szoros a kapcsolat. A külpolitika az állam és a köztársasági elnök hangja.” Az elnök az V. Köztársaság idején lett egyúttal a hadsereg legfőbb parancsnoka, és vette a maga kezébe a külpolitikát, amivel saját felségterületévé tette a diplomáciát és a honvédelmet. Mindazonáltal Christian Lequesne, a külügy jó ismerője és a Sciences Po (Politikai Főiskola) kutatóintézetének professzora említi, hogy „a diplomaták indirekt ellenállási módszerekhez folyamodnak, szabotálnak azzal, hogy hagyják elhúzódni az ügyeket.”^[iii]

Egy héttel az elnöki értékelés előtt Macron a francia elnökök nyári rezidenciáján, Brégançon várkastélyában (Var megye) fogadta az orosz elnököt, Vlagyimir Putyint. Ez már a második meghívás, a Versailles-i kastély pompás környezetében 2017-ben tartott fogadás után, amelyre éppen a franciák által Biarritzban rendezett G7-ek csúcsertekezlete előtt került sor – hiszen a G8-ból Moszkvát 2014-ben kizárták. Ebben az összefüggésben Macron arra biztatja diplomatáit, hogy „gondolják újra [...] Oroszországhoz való viszonyunkat, és erősítsék a párbeszédet, ugyanis hatalmas stratégiai hiba Oroszországot Európától távolítani, mert az vagy feszültséget növelő elszigeteléshez vezet, vagy pedig Moszkva más szövetségesekhez, mint például Kínához való csatlakozását eredményezné, ez pedig nem áll érdekünkben.” Már az elnökválasztási kampány idején publikált *Révolution [Forradalom]* című könyvében írt arról, hogy „együtt kell működni az oroszokkal, együttműködni, hogy stabilizálhassák az Ukrajnához való viszonyunkat, és így fokozatosan fel lehessen oldani mindkét oldalon a szankciókat.”^[iv] Az Élysée egyik tanácsosa azonban ezt így kommentálja: „egyáltalán nincsen szó 180 fokos fordulatról Oroszországot illetően, és szó sincs Oroszország mentesítéséről.”

Az európai biztonságról szóló problémakör nagyon kényes elemeket tartalmaz. Koszovó, Grúzia, Ukrajna és Szíria mintegy húsz éve ismétlődő konfliktusok forrása Moszkvával,^[v] az oroszok nem emésztették meg a NATO kelet-európai bővítésének be nem tartott ígéretét.^[vi] Az amerikaiak a végsőig kihasználták előnyös helyzetüket, egészen odáig elmentek, hogy 2002-ben egyoldalúan kiléptek a rakétaelhárító védelmi rendszerek korlátozásáról szóló (ABM) egyezményből. Később, 2019 februárjában felmondták az 1987-ben kötött középhatótávolságú rakétákról szóló szerződést (FNI) – amely megkötése idején az eurorakétaválság megoldását jelentette (véget vetett a szovjet SS-20-as és az amerikai Pershing-rakéták telepítésének).

A 2014 óta megszakadt francia–orosz párbeszéd újrafelvétele Franciaország európai partnereinek némelyike részéről erőteljes bírálatot keltett, amiért Franciaország kész tények elé állította őket. És Franciaországban is vannak Oroszországgal szemben ellenséges érzelmű atlantista szakértők és kommentátorok. A Stratégiai Kutatások Alapítványának igazgatóhelyettese, Bruno Tertrais így fejezi ki szkepticizmusát: „Egy egész Európát érintő kérdésben Franciaország úgy döntött, hogy külön játszik. Következtetés: nem, ez nem vezet semmi konkrétumhoz. És ez nem jelenti azt, hogy [Macronnak] nincs igaza, hogy próbálkozik. Legalább senki sem vetheti a szemünkre, hogy »nem beszélünk eleget Oroszországgal«”. Annál is inkább mivel voltak és vannak a diplomáciai szervezeten belül is akik várták a párbeszéd felvételét. „A külügy nagy részében nosztalgia él az Oroszországgal folytatandó nagyléptékű politikát illetően, amely mára a

szankciókra korlátozódott. Az ellenállást nem itt kell keresnünk, azt máshol találjuk meg: a nem-kormányzati szervezetek (az NGO-k) és a média területén.”

„Arab politika”, más néven a „nyugati országok családja”

Macron akkor fedezte fel az orosz témakör jelentőségét, amikor gazdasági miniszterként 2016 januárjában Moszkvába utazott. Útjára elkísérte Jean-Pierre Chevènement, akit a francia diplomáciában már négy éve az oroszországi gazdasági kapcsolatok különleges felelősévé kineveztek ki. Az egymást kölcsönösen becsülő két férfi – Chevènement említi, hogy Macron fiatalon, az 1990-es évek végén csatlakozott pártjához, az MDC-hez (Mouvement des citoyens [Polgári Mozgalom]) – gyorsan párbeszédet kezd a témáról. „Emmanuel Macron 2017-ben felkért, hogy térjek vissza a szolgálatba – mondja a korábbi miniszter –, új feladatom pedig Oroszország teljes visszavezetése az Európa Tanácsba, a negyvennyolc – vagyis Belarusz kivételével minden európai – országot tömörítő kormányközi szervezetbe. Ez 2019. június végén történt, Oroszország visszakapta a Krím-félsziget annektálása után elvesztett szavazatát. Chevènement nem diplomáciai óvatossággal nyúl a kérdéshez, amikor megmutatja a Külügyminisztériumban uralkodó ellenállást: „Amikor Macron elnök teljes csapatával fogadott, azonnal megérezttem, hogy vannak ott a korábbi vonalat képviselő emberek, minden szinten találkoztam ezzel a »mélyállammal«. Minden javaslatom ellentmondásban volt számos külügyi vezetővel, Bernard Kouchnerrel (2007–2010 között külügyminiszter) az általa kinevezett állományig, a külügy ebben a kérdésben az amerikai neokonzervatívok vonalát követte.”

Az 1970-es években indított „neokonzervativizmus” a baloldal felől érkező amerikai értelmiségiek gondolkodásmódja volt – ők elítélték Henry Kissinger „reálpolitikáját”. Antikommunisták, akik a „nyugati értékek” és az amerikai hegemonia agresszív védelmezőjeként csatlakoztak a republikánusokhoz, és mozgalmuk George W. Bush elnöksége idején (2001 és 2009 között) virágzott fel. Ezen a nyomvonalon haladva, amikor 2003-ban Chirac elnök egyértelműen ellenezte az amerikaiak iraki háborúját, és még a Biztonsági Tanácsban való vétőjogának bevetését is meglegte, akkor a franciaországi neokonzervatív értelmiségi, média- és diplomáciai emberek azonnal mozgósították hálózataikat, azt követelve, hogy szakítsanak a gaulle-ista örökséggel és Franciaország „arab politikájával”. A Washingtonba, Tel-Avivba vagy a NATO-hoz akkreditált nagykövetek a háború mellett törtek lándzsát, a transzatlanti szolidaritásra, a „nyugati országok családjára”, az emberi jogokra és a beavatkozás jogára hivatkozva.

„Abban az időben (a 2000-es évek elején) Gérard Araud volt a stratégiai ügyek igazgatója. Az akkoriban Hubert Védrine miniszter mellett kabinetfőnök Pierre Sellal-nál tartott megbeszéléseken szigorú szavakkal illette a Hamaszt és a Hezbollahot – legalábbis így emlékezik erre Yves Aubin de la Messuzière korábbi diplomata, aki a külügy Észak-Afrikai és Közel-Keleti Igazgatóságának a főnöke volt 1999-től 2002-ig, és korábban Irakban francia nagykövet. „Valóságos mozgalom alakult ki az Atomenergia-bizottságban a stratégiai ügyek akkori főnökasszonya, Thérèse Delpech körül. Ők úgy gondolták, az amerikaiak által szabott úton kell haladni. Egy vacsora alkalmával Thérèse Delpech azt magyarázta nekem, hogy az irakiak közel járnak a bomba kifejlesztéséhez. Akkor én azt válaszoltam, hogy az irakiak nem képesek újrakezdeni a programjukat. De 2003 előtt nem lehetett ezt a vonalat követni.” Az akkoriban Amerika-barát, időközben nyugdíjba vonult Gérard Araud erre az egész időszakra vonatkozóan mea culpázik, nem kevés önironiával mondja: „Nem vagyok eléggé hülye [valójában seggfej – a ford.] ahhoz, hogy ezeknek az új hülyéknek [seggfejeknek, id.] a vezére legyek.”^[vii] Ma a diplomata azt mondja: „Annak idején helyesebbnek tűnt szerényen viselkedni George W. Bush-sal szemben, de nem volt igazam, Chirac-kal és Villepin-nel ellentétben.”

2012. évi haláláig Thérèse Delpech, immár politológusként és a kommunistaellenes François Furet élettársaként, egész csapatot gyűjtött maga köré a Quai d’Orsay stratégiával foglalkozó és a nukleáris fegyverek elterjesztését ellenző szakembereiből, ezt hamarosan „szektának” nevezték el bírálói. Ugyanebben az időben működött a Cercle de l’Oratoire, egy agytröszt, amely a 2001. szeptember 11-i támadások után jött létre, és nyíltan híve volt az iraki háborúnak. Attól kezdve ezeknek a diplomatáknak a befolyása egyre növekedett, főképpen azóta, hogy Franciaország visszatért a NATO integrált parancsnoki szervezetébe – amit Nicolas Sarkozy elnök határozott el 2008-ban (de amit már Chirac elnök második ötéves ciklusa végén elkezdtek előkészíteni). Utódja, François Hollande elnök határozott úgy, hogy közel-keleti politikáját a szaúdi monarchiához igazítja. Ami az iráni nukleáris témát illeti, külügyminisztere, Laurent Fabius még keményebb vonalat kívánt képviselni, mint az Obama-adminisztráció. A „szektára” odafigyelnek mind a jobb-, mind a baloldali kormányok. A 2019-es diplomataértekezleten Jean-Yves Le Drian külügyminiszter az elismerésének adott hangot Thérèse Delpech iránt, és megemlíttette beszédében a politológus 2005-ben írott művét: „*L’Ensauvagement du monde*” [A világ elvadulása]. Az értekezlet és egyben a figyelmeztető is két nappal előzte meg azt a köztársasági elnöki értékelést, amelyben elhangzott a „mélyállam” kifejezés.

Az 1997 és 2002 között, a Chirac elnökkel folytatott politikai társbérlet idején a szocialista Hubert Védrine külügyminiszter – aki ma kapcsolatot tart Macronnal – sajnálkozva jelentette ki: „Mintegy tizenöt év alatt olyan »nyugatbarát« diplomaták vették kézbe a külügy politikai és stratégiai irányítását, akik szerint Franciaországnak a »nyugati értékek« védelmét kell szolgálnia, és nem lehet túlságosan független külpolitikája. Húsz év leforgása alatt a Külügyminisztérium belső erőviszonyai összezavarodtak... A Quai »nemességét« korábban az arab ügyek felelősei adták, ma az École Normale Supérieure-ben végzetetteknek áll a zászló” – mutat rá Christian Lequesne.

A „szekta” valamelyest veszít a fényéből

Az átalakulás felgyorsult azzal, ahogy a minisztérium vezetésében egyes kulcspozíciókban koncentráldott a hatalom. „A területi főosztályoknak kevesebb hatalmuk van, és a külügyet uraló Politikai és Biztonsági Ügyek Igazgatóságától függenek immár, ami mindent megváltoztat” – magyarázza Yves Aubin de la Messuzière. Ehhez Christian Lequesne szerint hozzáadódik egy generációs tényező is: „A 45-55 éves diplomaták nyugat-orientáltak, mégpedig azért, mert a 2000-es évek óta a nemzetközi kapcsolatok oktatása a Sciences Po – amelyet továbbra is szinte kötelezően látogatnak a leendő diplomaták – Franciaország külpolitikájának egy más elképzelését is elterjesztette, mint azt a korábban egyedül oktatót víziót, amely szerint meghatározó a függetlenségünk és rangunk a világban. Diplomáciai körökben húsz éve csendes háború folyik a „gaullo-mitterandista” vonal hívei – nekik az a véleményük, hogy Franciaországnak meg kell őriznie az Egyesült Államokkal szembeni egyedi karakterét – és a neokonzervatívok között, akik arra törekcsenek, hogy Franciaország a nyugati tábor legjobb tanulója legyen.

François Hollande és Laurent Fabius távozása után a „szekta” sokat veszített fenségéből. Gérard Araud feljegyzéseket készített Macron csapatának az elnökválasztás idején – mint ahogy Justin Vaïsse, a Stratégiai Elemző és Előrejelző Központ (Centre d’analyse, de prévision et de stratégie [CAPS]) Fabius által kinevezett korábbi igazgatója is – végül azonban Philippe Étienne, a klasszikus profilú korábbi németországi nagykövet lett az Élysée diplomáciai tanácsadója. Egy korábbi tanácsos véleménye szerint ez így „kibékítette a Quai különböző klánjainak hangadóit” a kampány idejére. Mellette egy Macronhoz közeli Közép-Kelet-szakértőt neveztek ki 2019-ben Aurélien Lechevallier személyében. Egy új diplomáciai „mercato” keretében ez az utóbbi Dél-Afrikában lett nagykövet, mint ahogy Philippe Étienne az USA-ban, akit Hollande elnök korábbi tanácsadója, Emmanuel Bonne vált fel. Nem sokkal később Philippe Errerát, Bernard Kouchner korábbi kabinetfőnökét, Franciaország korábbi NATO-nagykövetét a minisztérium Politikai és Biztonsági Igazgatóságának főigazgatójává, Nicolas Roche régi washingtoni nagykövetet pedig Jean-Yves Le Drian miniszter kabinetfőnökévé nevezik ki. Martin Briens viszont Florence Parly védelmi miniszter kabinetfőnöke marad. Errera Roche és Briens az atlantista beállítottságú Sarkozy elnök idején töltött be kulcsszerepet.

Mi volt az oka annak, hogy Macron elnök elfogadta ezeket a kinevezéseket, majd pedig szót emel a „mélyállam” létezése miatt? Egy diplomata kétségbeesetten mondja: „Macron nem rendelte hozzá a szükséges eszközöket az apparátus kézben tartásához. Egyedül találta magát saját adminisztrációjával szemben, de még az Élysée-n belül is.” Franciaország hitele szenved csorbát miatta. Maga Putyin tette szóvá ezt a zavart a Valdai nemzetközi fórumon 2019-ben, Pascal Boniface geopolitológus kérdésére, aki arra kérte őt, kommentálja Macron szavait. „Nem tudom, mi az, hogy »mélyállam«. Oroszországban egy állam van, és az az elnöknek engedelmeskedik”.

Az ötéves elnöki periódus kezdetén Párizsnak több, Oroszország irányába tett kezdeményezését fékezte le a Külügyminisztérium (Quai d’Orsay). Ennek keretében Macron fogadta az Élysée-ben Philippe Errerát, hogy biztosítsa lojalitását az orosz témában, és kinevezett egy új igazgatót a kontinentális Európa területi főnöki posztjára (benne a Balkán, Oroszország és dél-kaukázusi szomszédai és Közép-Azsia térsége) Frédéric Mondoloni korábbi belgrádi francia nagykövet személyében, aki korábban a Chirac-ista Michèle Alliot-Marie tanácsosa volt. „Közvetlen hozzáférése van az Élysée diplomáciai részlegéhez” – súgja diszkrétan egy diplomata. És a 2019-es augusztusi elnöki éwertékelő előtt Parly védelmi miniszterasszony kabinetje megtiltotta a katonai erők főparancsnokának, hogy Moszkvába utazzon, ami most már nincs érvényben. A kabinetjén keresztül neki feltett kérdéseinkre Le Drian külügyminiszter nem kívánt válaszolni.

Végül is mindenkivel beszélni kell

Dominique de Villepin, a karrierdiplomata korábbi külügyminiszter is hasonló ellenállásba ütközött az iraki háború idején. „Ezek az atlantista hálózatok igen erősek a francia katonai körökben, és a gazdasági szférához kötődő kapcsolatuk is számottevő” – mondta. Emlékirataiban Jacques Chirac is sokat beszél erről: „A Medef-től [Francia Gyáriparosok Szövetsége – Mouvement des entreprises de France] a CAC 40 több vezetőjéig küldtek nekem olyan sürgető üzeneteket, amelyekben azt javasolták, hogy mutassak több rugalmasságot az Egyesült Államok irányában. [\[viii\]](#)

Hivatalba lépésekor, már 2017 júniusában így beszélt Macron elnök egy a *Le Figaró*-nak adott interjújában: „Velem véget ér a Franciaországba tíz éve importált neokonzervatívizmusnak ez a formája. A demokráciát nem kívülről, a nép tudta nélkül gyakoroljuk. Franciaország nem vett részt az iraki háborúban, és megvolt rá az oka. Nem volt igaza, amikor háborút viselt Líbiában. Mi lett ezeknek az intervencióknak az eredménye? Bukott államok, amelyekben virágzik a terrorizmus. Nem akarom, hogy ez történjen Szíriában is.” [\[ix\]](#) Ezt a témát illetően az új elnök nem szabja előfeltételül Bassár El-Aszad távozását. Ennek az interjúnak az olvastán Bruno Tertais (Stratégiai Kutatások Alapítvány) dühödt twitter-üzenetet publikál: „Szíria, Ukrajna. A köztársasági elnök álláspontja zavarodottságot és értetlenséget vált ki. És ez még gyenge kifejezés.”

Macron elnöknek az a szándéka, hogy az „értékekről” szóló vitát reálpolitikával cserélje fel. A nemzetközi porondon tett első lépései bombasztikusan hatnak: 2017. július 14-én fogadja Donald Trumpot, majd az Interneten angolul torkolja le a párizsi Klímavédelmi Konferencia érdekében; a Sorbonne-on meg az athéni Parthenon előtt vázolja nagy Európa-projektjeit... „Emmanuel Macron nem gondolja, hogy Franciaországnak lehajtott fejjel kellene politizálnia. Nem fogadja el, hogy Franciaországnak bele kellene olvadnia a nagy nyugati masszába. Az a törekvése, hogy saját szerepet játsszon” – mondja Hubert Védrine, és hozzáteszi: „Sem nem de gaulle-i-mitterandista, sem nem neokonzervatív. Macron szintetizál,

minden áramlatból kölcsönöz elemeket”. Vajon ez gaulle-ista pragmatizmus vagy közönséges opportunizmus? Bertrand Badie nemzetközi politika-szakértő szerint: „Ősztönös diplomácia ez. A Sciences Po jó tanulójaához méltó módon a de gaulle-i-mitterrandi vonalba illeszkedik, eközben bizonyos neokonzervatív témákat is magáévá tesz. Mindez pedig diplomáciánk »szoftverének« igen mérsékelt megújításán alapul.”

2016-ban a „*Révolution*” című munkájában Macron aláhúzza: „vissza kell állítani az egyensúlyt az Egyesült Államokkal való kapcsolatainkban.” De nehezen teszi magáévá a gaulle-ista axiómát: „Franciaország szövetséges, de nem sorakozik fel.” 2019 februárjában Franciaország sietve elismeri Venezuela „megbízott” [sic] elnökét, Juan Guaidot, Washington emberét. Amikor januárban egy amerikai drón meggyilkolja Kászem Szolejmáni iráni tábornokot, „teljes szolidaritásáról” biztosítja az Egyesült Államokat, és felhívja Iránt, hogy „tartózkodjon bármiféle katonai eszkalációs válaszlépéstől”... A Közel-Keleten az Izraellel való kapcsolataikat normalizáló Egyesült Arab Emírátsokkal fenntartott kapcsolatokon túl Franciaország a távolmaradásával tündököl: „Emmanuel Macronnak nincs víziója a régió kríziseit illetően. Ha az olyannyira fontos izraeli-palesztin kérdésben nem nyilatkozik, az azt jelenti, hogy az amerikai politika mellé sorakozik fel”— húzza alá Yves Aubin de la Messuzière. 2019 novemberében Macron a Franciaország által támogatott kurdok elleni északkelet-szíriai török offenzíva ügyében kész helyzet előtt találta magát: Trump jóváhagyásán kívül nem volt semmiféle egyeztetés a szövetségesek között. A francia elnök a *The Economist*-nak adott interjújában [x] bírálta a NATO agyhalálát, amire Recep Tayyip Erdoğan török elnök nyíltan válaszolt az Isztambuli Egyetemen mondott beszédében: „Törökországból válaszolok önnek, és a NATO-nak is megmondom: inkább a saját agyhalálukkal kellene foglalkozniuk.” [xi]

Ezt a kétarcúságot az orosz téma esetében is fellelhetjük: Dominique de Villepin szerint „Ha meccset játszunk, és nem adjuk bele magunkat teljesen, a partner meg fog próbálni megkerülni minket. Valójában nem játszunk eléggé jól a másik világgal, továbbra is a központi partnert, az Egyesült Államokat preferáljuk. Emlékszem, hogy 2003-ban Irakkal kapcsolatban hónapokig győzködtem Putyint, hogy komoly volt a szándékunk, vagyis hogy készek voltunk vétőjogunkkal élni a Biztonsági Tanácsban. Ma az a gond, hogy Putyin számos témában kételkedik abban, hogy Franciaország kész megfizetni a függetlenség árát. Komolyan vesznek minket? Habozásunk, atlantista kényelmünk olyan helyzetbe hoz minket, amely miatt minden téren veszíteni fogunk.”

Az ukrán kérdésben a „Normandiának” nevezett formáció (Ukrajna, Oroszország, Németország, Franciaország) Párizsban, 2019. december 19-én tartott csúcserőkezletén elfogadott kilenc pontból mindössze egyet váltottak valóra: a Kijev és a Donyecki Népköztársaság közötti fogolycserét. [xii] Pedig az idő sürget, mert Oroszország készletét érezhet arra, hogy átlép Európán, ahogy Pierre Vimont diplomata, Franciaország speciális oroszügyi képviselője a Szenátusban mondta: „Látunk kell, hogy a fejünk felett közvetlen párbeszéd folyik az oroszok és az amerikaiak között olyan kérdésben, amely az európai országok biztonságát érinti, ez egy kissé zavar engem. Az európaiaknak meg kell védeniük saját érdekeiket.” [xiii]

Macron már 2017-ben kifejezte egy valódi európai védelmi politikai kialakításának szükségességét, amelynek „a Németországgal való stratégiai párbeszéd révén kell kialakulnia”. A múlt év őszén ismételtén kifejezte ezt az ambíciót, azt kívánva, hogy Európa „stratégiai autonómiára” tegyen szert. De nem kérdőjelezte meg, hogy ezt a tervet a NATO kereteibe illesszék, attól tartva, hogy az azonnal az EU különböző tagállamai, köztük a közép-európaiak ellenállásába ütközne.

Mégis kezdenek változni a dolgok? Májusban a Stratégiai Elemző és Tervező Központ (Centre d'étude et prospective stratégique [CEPS]) egy konferenciáján Vincent Desportes tábornok, korábban a Nemzetvédelmi Egyetem igazgatója, nem sokat körülményeskedett: „A szervezet mostanra veszedelmesebbé vált mint amennyire hasznos lehetne, mert az európaiaknak hamis biztonságérzetet ad”, majd hozzátette: „Más szóval: keményen, és vállalva, hogy sokkoló lesz: a NATO agyhalott állapotban van, Franciaország és Európa számára a biztonságot veszélyezteti.” Sokkoló szavak ezek egy olyan katonai szájából, aki soha nem rejtette véka alá az Egyesült Államok iránti szimpátiáját. Éppen abból kell levonni a tanulságot, hogy Washington távolodik az öreg kontinensről, és hozzátesszi: „Teljesen esztelen dolog Európa részéről a stratégiájának sorsát egy olyan hatalomhoz kötni, amelynek a stratégiai érdekei egyre távolabb kerülnek az övétől.”

Ez olyan perspektíva, amelyet nem vall magáénak François Hollande korábbi elnök, aki ezt bizonygatja: „Ha kilépünk a NATO-ból, megszűnik Európa védelme. Tekintettel kell lennünk partnereinkre.” A Nemzetvédelmi Főiskola előtt februárban Macron elnök „stratégiai párbeszédét” sürgetett „közös biztonságunk érdekében a francia nukleáris elrettentés szerepéről azokkal az európai partnereinkkel, akik készek erre”. Angela Merkel kancellár környezetéből elhangzott: „Az európaiaknak meg kell ragadniuk ezt a lehetőséget”. De François Hollande szerint nem lehet elrugaszkodni a realitásoktól: „A nukleáris elrettentés témájában sem Franciaország, sem Németország nem áll készen arra, hogy közös határozatot hozzon.”

Párizs líbiai cinizmusa

Macron szerint Franciaország számára a veszély inkább a Földközi-tenger túlsópartjáról fenyeget. Hivatalba lépése kezdetétől elköteleződött a líbiai téma iránt azzal a szándékkal, hogy megoldja a kérdést, amelybe elődei belebuktak: Sarkozy kockázatos intervencióba rántotta bele Franciaországot Moammer Kadhafi ellen, és ennek a katasztrofális következményeit François Hollande úgy kezelte, hogy külügyminisztere, Laurent Fabius Fajez Sarraj elnököt és a tripoli kormányt támogatta, amely Törökország támogatását is megkapta, és amelyet elismert az ENSZ, közben azonban védelmi minisztere Jean-Yves Le Drian az Egyiptom és az Egyesült Arab Emírátsok és Szaúd-Arábia által támogatott Haftar marsall mellett állt ki, olyannyira hogy Líbia keleti részében bevetette a speciális erőket is. Ez a következtetés, mondhatnánk cinizmus tovább

folytatódott. Hozzájárult Franciaország elszigetelődéséhez ebben az ügyben. Ha sikerült is Macronnak 2017 júliusában Haftart és Sarrajt egy asztalhoz ültetni a Saint-Cloud-beli kastélyban, ez a Quai d’Orsay háta mögött néhány Élysée-beli személyiség által szervezett sikeres lépés semmiféle diplomáciai eredményt nem hozott. És az egyeztetés nélkül indított kezdeményezés értetlenséget váltott ki Olaszország és Franciaország viszonyában. 2020 tavaszán Erdoğan kihasználta a helyzetet azzal, hogy kikerülte a francia tengeri ellenőrzést, amikor fegyvereket és zsoldosokat küldött Tripoliba.

Párizsnak a Kínához fűződő viszonyát is nehéz megmagyaráznia. Egy diplomata szerint „Macron nem egyértelmű: valódi partnerségre törekszik, miközben bizalmatlan, és *cordon sanitaire*-stratégiát alkalmaz” Kínával szemben. A francia elnök felveti az indiai–csendes-óceáni térség felé való elmozdulást, amely térségben Franciaország érdekelt (tengerentúli értelemben), és egyre több kezdeményezést tesz Ausztráliával, Indiával és Japánnal kapcsolatban. Bertrand Badie megjegyzi: „Mint ahogy nemegyszer, Franciaország Kínát hol veszedelemnek, hol piacnak tekinti. Macron, elődeihez hasonlóan, leértékeli Európán kívüli és a nyugaton kívüli partnereit, és rosszul méri fel a regionális hatalmakat”. A francia diplomaták átirányítása a G20-országokba (Kína, Brazília, Dél-Afrika, India stb.) 2025-ig az állomány 13-ról 25%-ra emelését fogja eredményezni. „Amikor beléptem a külügybe, az 1970-es években az Ázsiai Területi Főosztály egzotikusnak számított, és elsősorban kulturális kérdésekkel foglalkozott” – emlékszik vissza mosolyogva Pierre Sellal.

A diplomáciai játszma korlátok közé szorult egy merev világlátás miatt, amely elsősorban a háborút és a gazdasági szankciókat tekinti a külpolitika eszközeinek. „Sarkozy óta a francia diplomácia egyfajta militarizálódásnak esett áldozatul – véli Hubert Védrine. – Sok »információforrást« veszített a világban, elsősorban Afrikában. Nem előfutár immár, hanem intendáns.” Laurent Bigot korábbi diplomata, aki sokáig szolgált Afrikában, sajnálkozását fejezi ki emiatt: „A diplomaták már nem képesek stratégiai elemzésre. A Szahel-régióra [xiv] vonatkozóan immár csak a védelmi minisztériumi és a külbiztonsági (DGSE) [direction générale de la sécurité extérieure] szakemberek képesek. Katonák foglalták el az üresen hagyott teret.” A Quai d’Orsay „hiénái” pedig elárvultnak érzik magukat: „Zavarba ejti őket Trump, mivel nem számítanak neki az Egyesült Államok értékei. Nem tölti be hivatását” – jegyzi meg Hubert Védrine.

Végül azonban tudni kell, hogy egyetlen ember, még ha elnök is, nem elegendő, hogy újra hallassa Franciaország szolamát a nemzetek kórusában. De vajon akarja-e egyáltalán?

A szerző Marc Endeweld újságíró, munkája a *Grand Manipulateur, les réseaux secrets de Macron* [A nagy manipulátor, Macron titkos hálózata] című könyv, Stock, Paris, 2019. A jelen cikk saját kutatásának eredményeit tartalmazza.

Fordította: Völgyes Gyöngyvér

[i] 2019. augusztus 27-i beszéd.

[ii] L. a *Le Monde diplomatique* 2019. februári számában megjelent ábránkat – Lieux de pouvoir à Paris [Párizsi hatalmi viszonyok]

[iii] Christian Lequesne: *Ethnographie du Quai d’Orsay [A Quai d’Orsay etnográfija]*, CNRS Éditions, coll. « Biblis », Paris, 2020.

[iv] Emmanuel Macron: *Révolution [Forradalom]*, XO éditions, Paris, 2016.

[v] L. Maxime Lefebvre: *La Russie et l’Occident : dix contentieux et une escalade inévitable ? (Oroszország és a Nyugat: tíz vitás ügy – és egy elkerülhetetlen eszkaláció?)*, Fondation Robert Schuman, 2016. január 25.

[vi] L. Philippe Descamps: L’OTAN ne s’étendra pas d’un pouce vers l’est [A NATO jöttányit sem mozdul tovább kelet felé], *Le Monde diplomatique*, 2018. szeptember.

[vii] Alexandre Duyck: Gérard Araud, l’ambassadeur pas toujours très diplomate [Gérard Araud, a nem mindig diplomatikus nagykövet], *Le Monde*, 2019. szeptember 20.

[viii] Jacques Chirac en collaboration avec Jean Luc Barré [közreműködésével]: *Le Temps présidentiel. Mémoires [Az elnöki idők, Emlékiratok]*, vol. 2, NiL, Paris, 2011. L. még: Serge Halimi: Mémoires du président Chirac [Chirac elnök emlékiratai], *Le Monde diplomatique*, 2011. november.

[ix] L’Europe n’est pas un supermarché [Európa nem supermarket], *Le Figaro*, Paris, 2017. június 22.

[x] Emmanuel Macron warns Europe: NATO is becoming brain-dead [Emmanuel Macron figyelmezteti Európát: a NATO aghalottá válik], *The Economist*, London, 2019. november 7.

[xi] Hürriyet, Istanbul, 2019. november 28.

[[xii](#)] Lire Igor Delanoë: Qui veut la paix en Ukraine ? [Ki akar békét Ukrajnában?], *Le Monde diplomatique*, 2020. február.

[[xiii](#)] Pierre Vimont meghallgatása 2020. február 19-én a Szenátus Külügyi, Nemzetvédelmi és Hadügyi Bizottsága előtt.

[[xiv](#)] L. Rémi Carayol: Sahel, les militaires évincent le Quai d'Orsay [Szahel, a katonák leszámízzák a külügyet], *Le Monde diplomatique*, 2019. július.

Páni félelem az Egyesült Államokban

Richard Keiser

Az afroamerikaiak a déli államokból az északi városokba és a Midwest városaiba tartó „nagy migrációja” a második világháború kezdete óta „a fehérek elmenekülését” hozta.

Inkább sietve elhagyták ingatlanjaikat, mintsem hogy azzal kelljen számolniuk, hogy a fekete szomszédság miatt lakónegyedük biztonsága, vonzereje csökken, és az iskolai oktatás színvonala visszaesik.^[i] Ma a közép- és felső osztálybeli fehérek menekülését figyelhetjük meg, ezúttal a divatos, jobb lakónegyedbe betelepülő ázsiai származású családok miatt. Szigorúan pénzügyi oldalról nézve egyáltalán nincs értelme elhagyni egy biztonságos, presztízses és magas színvonalú iskolai környezetet. De a fehérek igyekeznek fenntartani gyermekeik helyét a meritokrácia hierarchiájának csúcsán.

A jelenséget első alkalommal 2005-ben rögzítették egy Wall Street Journal-cikkben,^[ii] amely Cupertino-ról, az Apple és más Silicon Valley-beli cégek városáról szólt. Hasonló irányú mozgást észleltek más városnegyedekben is, ahol jelentős arányban ázsiai-amerikai családok telepedtek meg – Kaliforniában, Marylandben, New Jerseyben és New Yorkban. Ezekben a környékeken jellemző a fehér felső- és középosztály, jelentős ingatlanvagyonnal és jó nevű iskolákkal. A második generációs ázsiai-amerikaiak (elsősorban a kínai és indiai eredetűek) száma tíz év alatt megduplázódott, arányuk a lakosság 14-40%-a. 1984-ben a Kaliforniában legjobbnak tartott Mission High School Silicon Valley-beli fehér tanulók létszáma 84% volt, 2010-re arányuk 10%-ra zuhant le, miközben az ázsiai-amerikaiaké 83 %ra nőtt.^[iii] A fehérek odahagyják „szentélyeiket” leginkább olyan közeli városnegyedek kedvéért, ahol kevesebb az ázsiai-amerikai tanuló az állami iskolákban.

Számosan vannak köztük olyanok, akik paradox módon, miközben aggódnak gyermekeik jövője miatt, arra panaszkodnak, hogy a betelepedett, teljesítményorientált, ázsiai-amerikai lakosok hatására immár a nagyra értékelt középiskolákba való bejutás alapjául szolgáló állami elemi iskolában is megjelent a versengés. A fehérek kivették gyerekeiket a legjobb kaliforniai gimnáziumokból, arra hivatkozva, hogy ezek túl nagy jelentőséget tulajdonítanak a tanulók tanulmányi értékelésének és a felsőfokú intézményekbe, elitegyetemekbe való bejutási kvótáknak – és hát ezeknek a kritériumoknak a kínai és indiai származású diákok kiválóan megfelelnek.

Azok, akik eddig a nemzet elitjének tartották magukat, ma úgy érzik, hogy diszkriminálják őket amiatt, hogy gyermekeik szabadidejükben fociznak vagy strandra mennek, miközben ázsiai-amerikai társaik a tananyag ismétlésére és különórákra koncentrálnak. 2013-ban az észak-karolinai iskolák oktatói így összegzik a helyzetet: Az „ázsianizmus” legfőbb ismérve a perfekcionizmus, a sikeres iskolai vagy egyetemi szereplés érdekében kifejtett erőfeszítés. Ezzel szemben „a fehérség mibenléte a tökéletlenség, a lustaság és a középszerű teljesítmény”.^[iv] Ezért alakult ki az, hogy a fehér szülők egyre inkább olyan állami iskolákba igyekeznek járattatni gyerekeiket, ahol nem annyira erős a versenyszellem.

A fehér közép- és felső osztályokban tapasztalható stratégiai irányváltás abból a félelemből fakad, hogy veszélybe kerülnek a fehér borszínhez évszázadok óta tapadt privilégiumok. A Mission High Schoolban a haladóbb, egyetemi előkészítő osztályokba beiratkozott hallgatók túlnyomó többsége az ázsiai kisebbségből kerül ki, míg a tősgyökeres amerikai fehér többségből jövőek kisebb létszámot tesznek ki. Ez a nagyon is szelektív megoldás valóságos ugródeszka az ország legjobb egyetemeire való bejutáshoz.

Tagadhatatlan, hogy a fehérek, köztük is a férfiak túlnyomó többségben vannak az amerikai kapitalizmus csúcsain. Például a Google-nál kétharmados többségben vannak a vezetői posztokon. Viszont a technológiai óriás több ázsiai-amerikai nőt alkalmaz, mint fehéret, és ebben az évben hasonló a helyzet a férfiak esetében is.^[v] A sikerhez vezető út immár nem fehérrel van kirakva, a diplomák hierarchiája kezd átalakulni.

A ranglétrán lejjebb csúszott fehér családok megpróbálnak úgy visszakapaszkodni, hogy erényt kovácsolnak gyengeségükből. A kiválóságról megfogalmazott definícióban immár nem csupán a tanulmányi eredmények szerepelnek, hanem a „tág érdeklődési kör, a szellemi nyitottság”, és egyfajta „normalitás”, amelyet az eltúlzott ambícióval és karrierizmussal állítanak szembe.

Történelmi értelemben véve „a macsó fehérség” mindig is normaalkotó elem volt. Mindannyiszor, amikor az általa uralt csoportok megkísérelték megkérdőjelezni hatalmát, az anormalitás vádját húzták rájuk. Amikor a nők a jog előtti egyenlőséget követeltek, „érzelmileg instabil irracionális lényeknek” kiáltották ki őket. Ugyanilyen módon a rasszok egyenlőségéért vagy a bevándorlók jogaiért küzdők mindannyiszor olyan érvrendszerbe ütköztek, amely szerint a többi rassz képviselői szellemileg alacsonyabb rendűek (kevésbé intelligensek) vagy pszichológiailag alkalmatlanok (képtelenek a demokráciára).

Így tehát egészen logikus, hogy a kiemelkedő teljesítményt mutató ázsiai tanulói teljesítményeket nem úgy értékelik, mint az „amerikai álom” megkoronázását, hanem úgy, mint egy túl merev oktatási rendszer következményét, amely nem teszi lehetővé áldozatai számára a normális életet, a szabadidővel, a sportolással, és a baráti körben elfogyasztott *milk-shake*-ek révén megszerezhető örömeiket. A fehér szülők, ahelyett hogy beismernék vereségüket, inkább felégetik azt amit korábban tömjéneztek, és olyan létesítményekben keresnek gyermekeik számára menedéket, amelyekben az érdem a személyiség kibontakoztatásával mérendő, és ez legalább annyira számít, mint az iskolai eredmények.

Ez a fajta fejlődés paradoxonnak hat, ha visszaemlékszünk arra, hogy a XX. század második felében az ázsiai-amerikaiakat úgy emlegették, mint „modellértékű kisebbséget”, amelyet követnie kellett volna a spanyolajkúak és a feketék tömegeinek. Azzal, hogy feldicsérték egy kisebbség érdemeit, valójában azt takargatták, hogy olyan dolgokért ítélték el másokat, amelyeket az általuk elszenvedett strukturális diszkriminációk okoztak. Hiszen az, hogy minden sikerült az ázsiai-amerikaiaknak, nem azt bizonyítja-e, hogy a színes bőrűek is egyenlő esélyekkel indulnak, ha van motivációjuk – ellentétben azzal, amit magukról állítanak. A rasszista Amerika „a lehetőségek országának” csúcsaira hágott, és felröhotta a feketéknek és a latinajkúaknak, hogy nincs bennük elég kitartás a társadalmi ranglétrán való előbbre jutáshoz. De jelenleg a korábban csodált tulajdonságok: a munka kultusza, a fegyelem iránti érzék, a családi értékek – hirtelen lekerültek a trónusról, és értéküket veszítették. A kiváló tanulót, aki díjakat szerzett, „aszociális” jelzővel bélyegzik meg, akitől jobb távolságot tartani.

A fehér felsőbbrendűség megőrzésére szolgáló taktika a társadalmi és gazdasági rendszerben nem újkeletű. Így őrizte a WASP [a White Anglo-Saxon Protestant, »fehér, angolszász protestáns« kifejezésére szolgáló betűszó] elit a zsidókkal szemben is a privilégiumait, ahogy azt Jerome Karabel szociológus kimutatta a Harvard, a Yale és a Princeton egyetemek felvételi dokumentációból, ahol összehangolt terv alapján és olyan ködös „kritériumok” alkalmazásával, mint hogy mennyire „férfias” a jelölt, milyen „a személyisége” és van-e „vezetői képessége”, fékeztek a zsidó származású felvételizők bejutását. Tulajdonképpen a felvételi interjú során az iskolai eredmények közé olyan morális elemeket kevertek, „amelyek elkerülhetetlenül azzal a következménnyel járnak, hogy csökkenjen azoknak a zsidó jelölteknek a száma, akiknek vitatható személyiségjegyei vagy viselkedési szokásai vannak”^[vi] – mint azt az egyik korabeli dokumentumban olvashatjuk. A Harvard felvételi bizottsága az 1950-es években a nemkívánatos elemek közé sorolta „a közösséggel problematikus viszonyban álló”, a „neurotikus”, az „instabil”, és a „feltételezhetően homoszexuális vagy súlyos pszichiátriai jegyeket” mutató személyeket. Nem beszélve persze a hazafias lojalitás kritériumáról, amelynek alapján a mccarthyizmus idején el lehetett távolítani azokat az „elemeket”, akik (az akkor betiltott) Kommunista Párttal szimpatizáltak. Ahogy Jerome Karabel aláhúzza: az érdem definíciója képlékeny, és azoknak az értékrendjét és érdekeit tükrözi, akik abban az adott időszakban rá tudták kényszeríteni sajátos kulturális nézeteiket a többiekre. „A fehérek menekülése” az ázsiai-amerikai hallgatók által látogatott egyetemekről a hatalmat gyakorlóknak az érdem ilyen módon újradefiniált jellegével magyarázható.

Írta: Richard Keiser, amerika- és politikatudományi professzor a Carleton College-ban (Northfield, Minnesota).

Fordította: Völgyes Gyöngyvér

^[i] L. Serge Halimi: L’université de Chicago, un petit coin de paradis bien protégé [Chicago Egyetem, a paradicsom egy jól őrzött csücske], és Douglas Massey: Regards sur l’apartheid américain [Az amerikai apartheid egyes jellemzői], *Le Monde diplomatique*, 1994 illetve 1995 február.

^[ii] Suein Hwang: The New White Flight [Az új fehér menekülés], *The Wall Street Journal*, New York, 2005. november 19.

^[iii] Willow S. Lung-Amam: *Trespassers? Asian Americans and the Battle for Suburbia [Birtokháborítók? Ázsiai-amerikaiak és a külvárosért vívott csata]*, University of California Press, Berkeley, 2017.

^[iv] Tomás R. Jiménez és Adam L. Horowitz: When White Is Just Alright: How Immigrants Redefine Achievement and Reconfigure the Ethnoracial Hierarchy, *American Sociological Review*, Washington, DC, 2013. augusztus 30.

^[v] Vö. Allison Levitsky: For the first time, white men weren’t the largest group of U.S. hires at Google this year [A fehér férfiak először nem voltak az Egyesült Államok legnagyobb csoportja a Google-nál ebben az évben], *Silicon Valley Business Journal*, San Jose, 2020. május 5.

^[vi] Ez és a következő idézetek Jerome Karabel: *The Chosen: The Hidden History of Admission and Exclusion at Harvard, Yale, and Princeton [A kiválasztottak: A befogadás és a kirekesztés rejtett története a Harvardon, a Yale-en és a Princetonon]* c. tanulmányából (Houghton Mifflin Harcourt, Boston, 2005.) származnak.

Impresszum

Szerkesztőbizottság

Ádám Péter
Czöndör Gyula
Ferwagner Ákos
Hajdú János
Hegyi Gyula
Hrabák András
Lugosi Győző
Morva Judit
Simon Gergely
Sipos János
Tamás Gáspár Miklós
Drechsler Ágnes

Olvasószerkesztőink:
Balla Zoltán - Gyarmati-Szabó Éva - Posváncz Etelka

e-mail: info@magyardiplo.hu

Kiadó: **Közép-Európai Fejlesztési Egyesület**
ISSN 2061-3083

Magnet Bank

IBAN: HU03 1620 0106 1160 5434 0000 0000

Magyar bankszámlaszám: 16200106-11605434

SWIFT: HBWEHUHB

az egyesület bejegyzett címe: 1088 Budapest, Múzeum u. 7. Kossuth Klub

adószáma: 18270916-1-42

Lapunkat rendszeresen
szemlézi a megújult

www.observer.hu